

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem

Redactieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs : 150 F

M. Cafmeyer. — Kaartspelen in Vlaanderen	82
M. Baert. — Ikonografische studie van de 19 ^e -eeuwse litografische adres- en reklamekaarten in verband met metaalwaren	91
R. van der Linden. — Het stromuziek te Erpe-Mere	123
ZOEKEN EN ZANTEN	
Tatoeage bij een 105-jarige en in Antwerpen — R. van der Linden	90
Reuzen ... en de reactie bij de kinderen — R. van der Linden	90
Lokomotieven en naamgeving — R. Guns en R. van der Linden	122
BOEKBESPREKING	
K. CLYBOUW. Geschiedenis van de Visserskapel Onze-Lieve-Vrouw-ter-Duinen te Bredene. — J. Van Effelterre	121
A. VAN KEYMEULEN en I. SUETENS. Munten en eretekens van het Koninkrijk België 1831 — 1976. — R. van der Linden	131
PERSONALIA	
Prof. H. Plomteux in Italië bekoord — De redactie	122
In Memoriam Jules De Bodt — R. van der Linden	132
In Memoriam Frans Van Immerseel — R. van der Linden	134
In Memoriam Prof. Dr. P.J. Vandenhoute — Dr. R. Haeseryn	135
VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN	
R. van der Linden. — Veesnijders in Vlaanderen	137

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van v.z.w. Noordstarfonds,
Gent, het Stadsbestuur van Gent en het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen

KAARTSPELEN IN VLAANDEREN

Sommige kaartspelen uit grootmoeders tijd worden nu nog in de streek van Brugge en overigens doorheen heel Vlaanderen gespeeld. De organisaties van de gepensioneerden dragen daar ontzettend veel toe bij. In het Brugse tref je o.m. **solen** en **bieden** aan. Het kaarttafeltje is in bepaalde herbergen goed gekend. In de oude tijd heeft het kaartgezelschap meer gegeten en duurde het zogenaamde Kaartebal een hele zondagnamiddag om 's avonds met een stevig soupetje te eindigen. Thans komt die geest van samenhorigheid in allerlei vormen tot uiting. We dienen te bedenken, dat in 1950 op nationaal vlak «Het werk der Ouden van Dagen» tot stand kwam en dat de inrichters in alle provincies bejaarden op allerlei manieren poogden te bundelen. Het kaartspel is een geliefde bezigheid van oude mannen en vrouwen, en in talrijke zalen speelde aanvankelijk (en nu nog) het kaartspel de hoofdrol bij de samenkomsten. Het verorberen van een paar boterhammen en het slurpen van een kop koffie hoort erbij, maar de dames of vrijwilligers dienen zo gauw mogelijk bord en tas te verwijderen, opdat de bejaarden zich gauw aan hun geliefkoosde ontspanning zouden kunnen wijden. Sommige buurten behouden hun bepaalde tradities. Daar komen mannen en vrouwen in drie of vier bepaalde huizen vooral 's avonds bijeen. Volgens het seizoen worden de spelers en speelsters op ijsroompjes, koele drankjes, koekjes en pralines verwelkomd; 's winters komen er warme drankjes en zelf gebakken taart op tafel.

Te Brugge in de volksbuurten is het **plankierkaarten** nog in de mode : enkele mannen zitten op de warme zomeravond buiten voor de deur te kaarten. Een volks verwijt voor een slechte, verstrooide speler luidt : 'plankierkaarter'!

De tehuizen, zalen en huisjes voor bejaarden zijn in menige wijk en haast in elke parochie van een grootstad uitstekend gekend. Zowel vrouwen als mannen zijn er welkom. Daar zij niet steeds op dezelfde dag samenkomen, is er voor de kaartliefhebber in de grootstad en ook reeds in grote en kleine gemeenten gelegenheid om op verschillende dagen in de week in een andere zaal te gaan kaarten en er telkens smakelijk een boterkoek met een potje koffie te nemen.

De burgers komen liever in een gekende stamcafé in de stad bijeen om te kaarten; de allermooiste restaurants, zoals het Parkhotel op het Zand te Brugge, bieden ook de kans om te kaarten. Langs de kust ziet ge 's zomers in de tearooms meer dan een gezelschap - mannen en vrouwen onderen -

een hele namiddag aan een kaarttafeltje rustig zitten spelen. Gewoonlijk zijn het allen mensen op leeftijd. Jonge lieden hebben pas 's avonds, na de dagtaak, tijd om op de trein of op het busje bij het naar huis rijden kaart te spelen. Dat vertoon en gedoe heb ik meer dan eens bekeken, afgeluisterd en de zegswijzen opgetekend.

Wat ze spelen? **Solen**, **bieden** en **manielen** (manille); in dit modern spel is troeftien de hoofdtroef. Onder de burgers merkt ge ook veel **wiesten** op. Kalme bejaarde getrouwen nemen het rustig **uitleggen**; alleenstaanden besteden hun tijd aan **reüsite**. Bij kinderen krijgt ge **pijkezot jagen** en **broek van 't gat** spelen. Hoeveel franken of centen de deelnemers en deelneemsters winnen of verliezen hangt af van de inzet, van de overeenkomst in het gezelschap. Gematigde lieden vragen een kwartje de slag; in bepaalde middens telt een frank de slag. Bij het **kloppen** zou het bijna op een merkwaardig verlies of winst gelijken, alhoewel de leden van de groep dikwijls de winst in de **pot** sparen voor een soupetje.

Speelkaarten kreeg men tot voor een paar jaar gewoonlijk als nieuwjaarsgeschenk van de brouwer, maar deze traditie blijkt fel te verminderen. We hebben zelfs een spel kaarten van een kandidaat bij de gemeenteverkiezing gekregen.

In betalende rustoorden kent het kaartspel minder aantrekkingskracht. Alleen de vrouwen die hun jeugd op het platteland hebben doorgebracht, voelen er iets voor. Aldus zagen we in het rustoord in de Naaldestraat te Brugge aan twee tafeltjes kaarten, doch aan het tweede tafeltje waren stadsburgersvrouwen in het Frans aan het kaarten.

X X X

Naamgeving voor verenigingen en prijzen.

Het Brugs Handelsblad van 15 april 1977 verstrekke als onderschrift bij foto's : 1° **Centrumkaarters**, gevierd te St.-Andries; 2° Kaartspelkampioenen gevierd te St.-Andries : **De Casinomanillers** (meer mannen dan vrouwen); 3° De vereniging **De Woensdagkaarters** gevestigd in lokaal Sportwereld te Dudzele.

De naamgeving van de maatschappijen vormt een vrolijk vraagstuk op zichzelf; daar is de naam van de ligging, van de herberg, van de kaartdag, een zedenspreuk, enz. bij betrokken, We letten even op enkele voorbeelden :

Vereniging	Herberg	Lokaliteit
Vrolijke Kaarters	<i>Parochiaal Huis</i>	Assebroek
Rode Lantaarnvrienden	<i>Rode Lantaarn</i>	Beernem
Lustige Gildekaarters	<i>Gildenhuis</i>	Brakel
Kroonkaarters	<i>Oud Gemeentehuis</i>	Dikkelvenne
Woensdagkaarters	<i>Sportwereld</i>	Dudzele
Plezante Kaarters	<i>Kaarhuis</i>	Erwetegem
Reizende Klub	<i>wisselend</i>	Erwetegem
Hertemanillers	<i>Oud Gemeentehuis</i>	Hertsberge
Manillersklub Trap op	<i>Trap op</i>	Horebeke
Tempelierkaarters	<i>Familiekring</i>	Ieper
Sportieve Manillers	<i>Sportief</i>	Izegem
Beukenhofvrienden	<i>Beukenhof</i>	Jabbeke
Germinalmanillers	<i>Germinal</i>	Jabbeke
Gelijk voor Allen	<i>Warande</i>	Loppem
Dorpskaarters	<i>De Leeuw</i>	Machelen-Leie
Pompierkaarters	<i>Pompierken</i>	Maldegem
Vrolijke Kaarters	<i>St.-Elooi</i>	Meigem
Nooit Moe	<i>Amedée</i>	Moerkerke
Kapittelkaarters	<i>Kring</i>	Oudenaarde
Centrummanillers	<i>Sportwereld</i>	Oudenburg
Eerlijk boven Alles	<i>Gilde</i>	Poperinge
Modernkloppers	<i>Moderne</i>	Poperinge
Kaartersklub	<i>De Tap</i>	Ruiselede
Klub St.-Kristoffel	<i>Salamander</i>	Scheldewindeke
Casinomanillers	<i>Casino</i>	St.-Andries-Brugge
Stokerijvrienden	<i>Oude Stokerij</i>	St.-Andries-Brugge
De Vierklaver	<i>Den Haas</i>	St.-Maria-Oudenhove
Tunnelvrienden	<i>Tunnel</i>	St.-Michiels-Brugge
Allen Welkom	<i>Brouwershof</i>	Sijsele
Kerniskaarters	<i>Concordia</i>	Stene-Oostende
Willen is Kunnen	<i>Sport</i>	Tisselt
Marmietevrienden	<i>Marmiete</i>	Veldegem-Brugge
Royalkaarters	<i>Royal</i>	Westkapelle
't Kruiske	<i>'t Kruiske</i>	Zingem
Nooit vermoeid	<i>St.-Sebastiaan</i>	Zuienkerke
St.-Hubertusvrienden	<i>Maxim</i>	Zwalm
Gildevrienden	<i>Kr. Volkshuis</i>	Zwevezele

De studie van streek tot streek, de raadpleging van de lokale editie der week- en dagbladen, kunnen honderden en honderden namen opleveren en de rijke afwisseling en spitsvondige inspiratie van onze volksmensen openbaren. Deze lijst biedt een klein idee van de verscheidenheid.

De prijzen van en voor de kaarters krijgen allerlei vormen en maten : een **speenvarken** in Tisselt-Willebroek, een **barometer** in Herent, in bepaalde streken van Oost- en West-Vlaanderen wordt het een spel voor **kippen, braadkiekens, vlees, koekebrood, worst, wijn**, en naturaprijzen allerlei.

Het gaat er dus niet alleen om centen, franken, maar tevens om drink- en eetwaren van allerlei aard en waarde.

X X X

Zegswijzen en uitdrukkingen

In Biekorf, Westvlaams Archief voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore, jaargang 1938, blz. 133 heb ik reeds over zegswijzen in het kaartspel geschreven. Later heb ik er de volgende uitdrukkingen bij genoteerd. (Ik ben maar een flauwe kaartspeelster, maar ik doe toch mee in ons gebuurtegezelschap.)

1. Ge wordt uitgenodigd : **Gaan we een partietje doen.**
2. De kaarten worden door de **deler** goed ondertrokken, en de naastzittende moet afpakken : **Midden in de pak, is ieders gemak.**
3. Begin maar : **Steek maar de wagen buiten.**
4. De spelers bezien hun kaarten : 13 bij het solen, 8 bij het bieden of manilen.
5. Elk verzucht of boft : **'t Is bij mij geite, ik speel met de paren, - 't is hier schoenmaker**, d.i. ik heb van elke soort twee bladen.
6. Maar één geschilderd blad : **'t Is hier Loppemkerke.** Er hing daar maar een schilderij.
7. Nog slechter : **Ik ga de schilder moeten halen.** d.i. geen geschilderd blad.
8. Geen troef : **Ik heb geen gezien, of We zijn er wel mee herten eentje (haas) en anders gene troef.**
9. Een slechte kaart : **Ik heb geen spel. Te lelijk om te bekijken.** Al flutsen - **niet een prente - niet een vrij blad.**
10. Bij 't bieden helpt de tegenmaat : **Ik ga u verlossen.** (beter kaart); nog : **ik kan vetten.** (veel tel in de kaart); **hij zit op zijn plaats : troefzot.** / Troostwoorden : **Als er niets inzit, kunt ge er niets uithalen : ik ben dulle maat.**
11. Bij het solen zit een speler te aarzelen : **Allee, een boer zit zo lang op een hofstee niet, of : Haast u! Een blad op je gat!** of : er zou binst te wijle een osse kalven.
12. Niet weten welke kaart te trekken : **Daar zie. Zoek je brood.**
13. Aanmoediging : **Toe weer je. Uit je ogen zien! De leer er achter leggen.**
14. Zeuren om kaart aan te duiden : hertens : **hand op het hert / koekens : lip lekken** / piekens : **omhoog zien** / klavers : **koe gebeden zoetjes binnenmonds.**
15. Tegen een zeuraar gezegd : **zeuren komt in 't leuren.**
16. 't Eerste spelletje telt niet : **'t eerste gewin is kobbegespinn - de winst is voor de kinders.**

17. Om te zeggen : Pieken is troef : **Piek**, zei de Wale en hij haalde een luis uit zijn broek.
18. Klavers is troef : **Klabbers**, zei 't meisje en 't scheidt appelmoes.
19. Hertens is troef : **Onder de bloeze**.
20. Ik ga ook eens spelen : **Rudder of mis, ik ga mij ook eens reschieren, d'rin is warm.**
21. Tegen de speler die wint : **De eerste winder is de laatste spinder, of wacht : we zullen u algauw uw broek van 't gat spelen.**
22. De troef is al gespeeld : **En nu met de vuisten. Of : Kom nu een keer van uw troon.**
23. De heer op de vrouw leggen : **De heer is blij dat hij bij het vrouwtje is.**
24. De haas op de heer : **'t Is juist een tapje voor op mijn hoedje. Of : Ja, ja, hij zit op zijn plekke.**
25. Tegen uw maat die nog de andere slagen moet halen : **Ik heb de helft van de bakte gedaan.**
26. We zitten er diep in : **We hebben het lelijk tegen onze peze gehad. Troostend : Tut, tut! Ongeluk in de kaarte is warm in de liefde!**
27. Ge haalt slagen met de hazen : **Zijt gij op jacht geweest dan?**
28. De maat boft met u : **Sla ze maar dood. Ik zal ze oprapen! - Foei, ze vallen lelijk in de hagel.**
29. Ge zult geen slag meer halen : **Ge hebt gedaan met zaaien.**
30. Met de handen over elkaar wrijven om te kunnen winnen en zeggen : **'k Ga een beetje rullen. Rul, rul, rul! Mijn pot is nog niet vul!**
31. Ge meent een slag op te rapen : **Handen weg! Of ruwer : Pas of je gaat. en de tegenmaat dreigt : je poten verbranden. Of : Dat is geen spek voor uwen bek!**
32. Ik verlies het al : **Je gaat mij nog mijn laatste kluit afpersen! Ik zit hier niet meer. Dat is een slechte plaats.**
33. Tegen een boffer : **Ho! Laat hem maar boffen, in de nacht zwijgen al de puiden.**
34. Ik zal een slag halen : **'t Zal wel komen en die geen haar heeft, zijn de puiden.**
35. Ik heb drie hazen : **Ik heb drie duimedekkers (de 4de haas is dan troef bij de medemaat in het solen)**
36. Ik zal wachten van mijn bedeelde kaarten op te rapen : **Ik zal ze eerst laten jongen.**
37. Tegen de gelukkige winnaar : **Geld zoekt geld. Of : 't Water loopt al naar de zee. Spottend : Duivelszak is nooit vul.**

Deze uitdrukkingen stammen uit de streek van Brugge. In het dagblad De Standaard (Het Nieuwsblad, De Gentenaar), Brussel, verscheen in de maand februari 1972 een reeks zegswijzen en uitdrukkingen en we delen ze hier mede :

38. Als een maat een paar slagen na elkaar haalt, in geval van kans : **Sla jij ze dood. Ik zal ze naar huis doen.** (Mol) Zie nr. 28.
39. Als medespeler wint : **Hij heeft weer een mollepootje in zijn zak.** (Aalst).
40. In geval van tegenslag : **Kaarten gelijk bomen.** Slecht spel. (Mol)
41. **Ge zoudt er begot hozen van plakken.** (Grobbendonk-Olen). Iemand heeft zulke slechte kaarten, dat ze maar net goed genoeg zijn om er papieren zakken (hozen) van te maken.
42. **Je water staat op,** als iemand duidelijk verliest. **Het water staat op om je af te leggen. Je gaat eraan.** d.i. : men is het water aan het warmen om je lijktooi te maken. (Harelbeke)
43. Bij het keren van de kans, na tegenslag gunstig spel : **Na hedde gescheten, zo gruun als een rups.** (Brussel) Kans keert weer.
44. Een speler met verschillende heren in de hand : **Ik zit in de Marktstraat.** (Izegem). Daar woonden eertijds «heren» in deze straat!
45. Bij het spelen of vragen van een bepaalde kaart : **Konijneneten.** Als een maat klaveren uitspeelt of moet spelen. (St.-Kwintens-Lennik en Aalst)
46. **Een heer de baard afdoen ... is een half frankske waard,** met een haas een heer overtroeven. (St.-Kwintens-Lennik en Aalst)
47. **Als je niet weet waar gaan, ... ga naar het hartje,** gebiedt een maat : d.i. haal harten te voorschijn, met een zinspeling op de W.C., waar vroeger een hartje in de deur uitgesneden was. (Izegem)
48. **Hard** (d.i. en dit klinkt hart) **zei hij, en hij sch...t keien,** als een maat hartens vraagt. (Izegem en vrij algemeen)
49. **Da's tegen aa kaak gepist... 'k Leg er mijnen aars op.** Spottend voor haas. (Antwerpen)
50. Als iemand een hoge kaart uitspeelt, en de anderen uitdaagt om erboven te spelen : **En hoog, wilt ge Scherpenheuvel zien.** (Grobbendonk-Olen)
51. Een goede slag tijdens het wiezen : **Scheert hem, Schoepe.** 't Is een eekhoortje. (Brussel)
52. Iemand met een gedurfde, maar goede zet : **Dat is gespeeld gelijk in een kaffeehuis.** (Brussel)
53. Na driemaal een bepaald figuur te spelen, en er zijn twaalf gevallen : **De dertiende is bidzalg!** (Brakel)
54. Als een maat voor de derde maal troef speelt en de tegenspeler niet meer volgt : **Het is voor de koning van Pruisen.** (Brakel)
55. **Halen waar halen en brengen waar nodig is.** Je moet knokken om slagen te halen. (Brasschaat)
56. **Geen vodden in de biecht,** als er iemand op wijst dat je weet hoe hij je probeert te foppen. (Brasschaat)

57. Men verplicht door een onverwachte zet een tegenspeler een hoge kaart te laten vallen : **Brengt hem binnen, zei de juge... of 'k zal uwe mestput eens ophalen.** (Brussel)
58. **Hij werkt met de ferchette** (= vork) als men bij het leggen van een kaart een tegenspeler opzettelijk verplicht om een bepaalde kaart te voorschijn te brengen. (Izegem)
59. **Geef uw bloed**, als een speler een laatste of hoge troef wil uitlokken. (Brussel)

Kampioenschappen

Een kampioen kan je evenzeer op het lokaal als op het nationaal vlak ontmoeten. Hun foto verschijnt regelmatig in de krant of in het weekblad, met veel of weinig commentaar. Daar is spraak van een nieuwe of een oude **koning**, en gebeurlijk ook van een **keizer**. Dergelijke types tref je alom aan. Het gemeentebestuur komt er gebeurlijk van pas, met een belangrijk of gewoon geschenk. In Woumen noemt de vereniging zich : «**101 uit**» (Wekelijks Nieuws, Poperinge, 16 september 1977) Hetzelfde blad brengt relaas uit over de maandelijkse prestatie van de «**Trage Snelbieders**». Tracht die titel eens te ontleden. Een weekblad kan op een bepaald ogenblik op een soort goudmijn gelijken. Hetzelfde nummer verstrekt richtlijnen voor de organisatie van het

Kampioenschap van België - Manillen te Izegem 1977

De Sportieve Manillers in café Sportief zorgen voor de achtste uitgave van dit kampioenschap, na voorafkamping allerlei, midden oktober. Het betreft geen peulschilletje, want er is 50 000 frank mede gemoeid, om prijzen uit te reiken. Daar is nog een ereprijs van de burgemeester en van de firma Rolluiken Vestra. Jef Vanderheeren bokste dat in mekaar.

Reis het land rond en je kunt allerlei verrassingen aanstippen. Het officieel kaartkampioenschap schikt het langs een hoogstaande

Schotense Kaartzesdaagse

Zulke organisatie gaat op een rennersprestatie gelijken. Daar is voortdurend spraak van matches, en ploegen, en ronden, en een grote sprong naar de titel. (Nieuwe Gids, dagblad, Gent, 27 jan. en 4-5 febr. 1978)

Kaartspelmarathon te Knokke in 24 uren

Aan de kust spelen ze in één trek door en daar beleefden we de vierde nationale maraton Whist, met andere woorden **de 24 uren van de Oosthoek**, met een spel zonder onderbreking. Daar zijn dertien ritten bij betrokken, veel koffie, wisselende plaatsen aan de leiding en tot slot : een beker voor

de winnaar, een medaille voor de medespelers, een extraprijs voor de laatste. Een schepen is present om de trofee te overhandigen. De dames keren van hun weduwennacht terug. Zo kent het kaartspel allerlei kanten en tranten, normen en vormen, klein en groot gewin.

Tot slot pronkt een anekdote die bewijst hoe kaartspelers tijd en familie (kunnen) vergeten, als het spel hen in zijn ban heeft.

De Boshoecker teerfeesten en drinkgelagen te Boechout zijn tot ver in de omtrek bekend. «Het gebeurde dat we een heel koebeest kochten en na drie dagen was dat beest finaal opgevreten ... Tijdens zo 'n teerfeest heeft Wannes De Zwarte voor café 'De Schuppenboer' zijn paard eens laten vastvriezen in de modder tijdens het kaartspel. Het stond potvast met zijn poten in het ijs. Maar Wannes speelde voort. Dan vergat hij de wereld, de hel en de hemel!» (De burgemeester van de Boshoeke. Dagblad Het Volk, Gent, Randkrant, 16-17 april 1977)

Wij hopen, dat dit vluchtig beeld talrijke spelers en kijkers en vorsers aanzet om een systematische studie van dit spel tot stand te laten komen. Je kunt er de voorstellingen in de kunstwereld bij betrekken, de toogkaarten en de reclameboekjes. Het wordt een vaardig en waardig beeld van ons bont en rijk volksleven.

M. CAFMEYER

Met medewerking van Wilfried Verlonje en Renaat van der Linden.

Bibliografie ;

S.A.A. REVALK, *Kaartspelenboek*. Prisma. Utrecht/Antwerpen, 1972, 153 blz., met **Lijst van kaarttermen**, 152-153.

Han JANSSEN. *Speelkaarten*. Bussum, 1965, met **Kaartspelers** en **Musea**, p. 107 en 109.

E. van AUTENBOER, L. TUMMERS, J. BAUWENS. *Geschiedenis van de Turnhoutse speelkaarten 1826-1976*. Zie huidige jg. 39-40.

A. LOWYCK. *Een interessante taak voor onze heemkringen : de gebruiken rond het kaartspel*. In *Ons Heem*, XXI (1967), slachtmaand, 231, met bijdrage : Louis TUMMERS, **De geschiedenis van de speelkaarten in België**, 193-230; 35 ill.

E. van AUTENBOER. *Speelkaarten en kaartspelers te Antwerpen (15de - 16de eeuw)*. *Volkskunde*, Amsterdam - Antwerpen, 74 (1973) 44 - 48.

NEDERLANDSE VOLKSKUNDIGE BIBLIOGRAFIE. SYSTEMATISCHE REGISTERS OP TIJDSCHRIFTEN, REEKSWERKEN EN GELEGENHEIDSUITGAVEN. Centrum voor Studie en Dokumentatie, Antwerpen, I — XXV (1964-1978). Rubriek X. 12. Spel, speelgoed en ontspanning. A. Kinderen. B. Volwassenen.

Zoeken en Zanten

TATOEAGE BIJ EEN 105-JARIGE EN IN ANTWERPEN

In betrekking met de bijdrage *Tatoeage alom en tatoeëerders in Vlaanderen*, zelfde jaargang, 2 - 17 ; op 24 juni vierde Wilderen, deelgemeente van Sint-Truiden, de oudste man van ons land, Jefke Hinnisdaels, «die er met een beste gezondheid in slaagt zijn 105-jaarkrans dicht te rijgen.»

Gedurende drie jaar diende hij het vaderland bij het veertiende linieregiment te Luik. Het stamnummer 14.891, op zijn rechtervoorarm getatoeëerd, is er een blijvende herinnering van. Zelfs de oudste man van het land vertoont een gebruik, dat men niet zo als algemeen volks zou bestempelen. (Nieuwe Gids, Brussel, 20 juni 1978).

Renaat van der Linden

Een interview met Jo Pancho, alias Tattoo Joe, alias Jozef Vertommen te Herentals geboren, die zijn «praktijk» in de Schippersstraat te Antwerpen had, en met Frits Rootveld of Tattoo Frits (zie huidige jg. 11 — 15) verscheen in Exclusief, vijfsterren magazine voor creatieve mensen, uitg. Raymond Stuyck Consultants, Antwerpen, onder de Titel *Tatoeage, het trotse trauma*, mei - juni 1978, nr. 6, 12 - 15, 1 kleurillustratie.

REUZEN ... EN DE REAKTIE BIJ DE KINDEREN!

Een bekroond jeugdboek van Henri van DAELE

Over het algemeen schrijven vorsers over de reuzen, waar ze zelf als volwassenen optreden en zien en zoeken. Hoe zien de kinderen de bovenmenselijke figuren, in verschijningsvorm en beweging, in dans en in een stoet? Ook daar ligt een terrein van de volkskundige braak!

Deze beschouwing treedt naar voor bij de lektuur van een kinderboek dat bijna twee jaar geleden de «Humorprijs voor het Nederlandse Jeugdboek» wegkaapte.

Henri van Daele (32-jarig Vlaamse auteur) schreef *De reus Jeroen in het land Sumpiakon*.

We lezen er de geschiedenis van een reus ... die kleiner wil worden. Dergelijk streven op zichzelf levert een bron van allerlei verwickelingen. Daar komt een wereldreis bij van pas, en tevens een brok levensfilosofie : de hoofdzaak bestaat er niet in groot of klein te wezen. **Hoofdzaak is te leren leven met wat men van Moeder Natuur gekregen heeft.**

De Standaard — uitgeverij Antwerpen richt de wedstrijd voor de HUMORPRIJS VAN HET NEDERLANDSE JEUGDBOEK in. Het voegt alleszins, dat de volkskundigen — en wellicht in de eerste plaats hun kinderen of kleinkinderen — weten, dat het eerste bekroonde verhaal de historie en het streven van een reus behandelt. De prijs is uitgereikt op het Stadhuis van Oostende op zestien juni 1976. Humor en literatuur gaan niet immer hand in hand, en zeker niet in het jeugdboek. We beschouwden het als onze plicht het boek aan te halen en de auteur oprecht te feliciteren.

Renaat van der Linden

Ikonografische studie van de 19^e eeuwse litografische adres- en reclamekaarten in verband met metaalwaren (1)

Gedurende de hele 19^e eeuw heeft de industriële revolutie, naast een direkte invloed op de industrie en de nijverheid, ook duidelijke veranderingen aangebracht op kunstgebied. Alle kunstuitingen, zij het nu de schilder-, beeldhouwkunst of grafiek - om ons te beperken tot de plastische tak - hebben onder haar impuls een duidelijke kentering doorgemaakt.

Een ruim perspectief werd geopend door de technologische evolutie en de onverzadigbare honger naar kennis en informatie van ontelbare wetenschappelijk vorsers.

Zo ook werd er op grafisch gebied een grote stap gezet. De ontdekking van de steendruk of litografie door Aloys SENEFELDER op het einde van de 18e eeuw was een ware revelatie. Dit economisch voordelig en snel procédé werd in de loop van de vorige eeuw op een technisch perfect peil gebracht, wat honderd procent ten gunste kwam van de esthetische kwaliteit. Langzamerhand begon de litografie te concurreren met de bekende grafische procédés als de ets, de kopergravure en de houtsnede, waarbij ze vlug aan terrein won door de steeds groter wordende publieke belangstelling.

De kwaliteit van de geleverde produkten, de groeiende vaardigheid en de toenemende vakkenis van de litograaf, de uitgebreide technische mogelijkheden en varianten bezorgden de litografie vrij vlug een gewaardeerde plaats op de officiële kunstmarkt.

Onze verhandeling heeft de aandacht toegespitst op één kleine, doch niet minder belangrijke, schakel in de ontwikkeling van de litografie. In de gelegenheidsgrafiek viel een bepaald type op dat onze belangstelling genoot nl. DE LITOGRAFISCHE REKLAME- EN ADRESKAARTEN OP GEPORSELEIND KARTON.

---

(1) Deze studie is ontleend aan de verhandeling ingediend tot het verkrijgen van de wetenschappelijke graad van licentiaat in de kunstgeschiedenis en oudheidkunde, richting plastische kunsten aan het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, R.U.G., Akademiejear 1976-1977.

Promotors : wijlen Prof. Dr. P.J. VANDENHOUTE en Dr. R. HAESERYN.

We selekteerden de grafische kaarten die betrekking hebben op de beroepen waar allerhande metaalwaren (ijzer - koper - tin), konstrukties, machinebouw e.d. aan bod komen. De ikonografische en technische studie ervan bracht ons een overvloedige informatie aan het licht in verband met het leven en het werk van de 19^e-eeuwse doorsneemings, zodat deze een leerrijke bron betekenen voor de volkskunde. Tevens namen we enkele reclamekaarten van de uitvoerende litografen zelf op als concrete illustratie.

De studie steunt op een kritisch onderzoek van 153 verschillende kaarten, waaronder het aantal geporseleinde kaarten zelf het grootste deel beslaat nl. 129. Het aantal gewone kartonnen kaarten bedraagt 18 en 6 onderwerpen troffen we zowel op geporseleind als op gewoon karton aan.

De 153 litogravures zijn afkomstig uit twee verschillende verzamelingen, die elk een inventarisnummer dragen.

De 114 kaarten van het Museum voor Volkskunde te Gent zijn gemerkt met VG-76-290-1 en volgende.

VG : Volkskundig Museum te Gent.

76 : jaartal 1976 waarin de kaarten werden beschreven.

290 : nummer van de reeks (idem voor -294).

1 : persoonlijk nummer van de adreskaart.

Twee Duitse kaarten dragen respectievelijk VG-76-294-110 en -150. Bij de 39 kaarten van de tweede verzameling bestaat het kenteken uit C.J.DV.-1. Ter verduidelijking :

C.: kollektie

J.DV.: Jacques De Vriendt

1 : persoonlijke nummering van de adreskaart.

Kronologisch situeert ons materiaal zich tussen 1839 en 1875, waarvan de jaren 1842-1855 een schitterende bloeiperiode vormden.

X X X

Technische uitvoering van de adreskaarten.

In dit hoofdstuk willen we de band tussen het onderwerp van ons onderzoek en de litografie aantonen.

Zoals we reeds aangestipt hadden, bestaat de technische uitvoering van onze adreskaarten uit één van de vele varianten van de litografie. Daar dus een elementair en wezenlijk deel uitmaakt van onze reclamekaarten - die gedrukt zijn op geporseleind karton of gewoon karton - hebben we het ontstaan en de geschiedenis van de litografie onder de loep genomen.

Deze kaarten zijn een uiting van de toepassing van het nieuwe procédé op grote schaal. Door haar popularisering wordt de litografie in vele lagen van de bevolking aangetroffen, zodat ze, louter sociaal gezien, een veel breder en groter publiek kan bereiken dan dit vóórdien ooit het geval is geweest.

De litografische introductie in de hoofdstad van Oost-Vlaanderen belichten we afzonderlijk, daar deze stad ons het meest interesseert voor onze studie.

Als enige auteur vermeldt Machiels (2) een zekere Candido d'Almeida als ontwerper van de oudste Gentse lito. Deze Portugese graaf, schildknaap van Karel IV en komponist zou als eerste naam fungeren in de litografische incunabelen van de stad Gent.

Andere auteurs echter verwijzen naar de drukker Kierdorff als eerste litograaf. Volgens Hymans (3) maakte deze in samenwerking met Eug. Verboekhoven (1798-1881), reeds in 1822 de eerste steendrukken. Terwijl Walgrave en Dhooghe-Pannier (4) het jaar 1821 als startpunt van de litografische produktie in Gent beschouwen, vermelden andere bronnen latere data. We vonden het interessant op deze kronologische varianten in te gaan om een precies aanvangsjaar van de litografie te Gent te kunnen vastleggen.

Franciscus Mattheus Jozef Kierdorff werd in 1777 of 1779 te Trier geboren en overleed in 1855 in Den Haag (5). Hij was een vriend en leerling van Aloys Senefelder en stichtte te Gent een litografisch atelier in 1828 (6). Volgens Thieme-Becker echter had hij reeds in 1826 een steendrukkerij te Gent (7).

---

(2) MACHIELS J. : *De Boekdrukkunst te Gent - De 19de en de 20ste eeuw*. Kataloog van de tentoonstelling **Gent - Duizend Jaar Kunst en Cultuur**. Gent Deel II, 1975, blz. 89-90

(3) HYMANS H. : *La Lithographie en Belgique*. Etudes et notices relatives à l'histoire de l'art dans les Pays-Bas. **La Gravure**. Volume I, Hayez, Bruxelles, 1920, blz 423 en volgende.

(4) WALGRAVE J. : *Lithografie 1800-1950 Kunst en Techniek*. Catalogus Tentoonstelling 27 mei-17 sept. 1972, **Het Sterckshof**, Provinciaal Museum voor Kunstambachten, Deurne, blz.29

DHOOGHE-PANNIER : *De Grafiek - De Lithografie*. Catalogus van de tentoonstelling **Gent - Duizend Jaar Kunst en Cultuur**. Gent, Deel II, 1975, blz 391.

(5) BENEZITE E. : *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, dessinateurs, sculpteurs & graveurs de tous les temps et de tous les pays*, Librairie Gründ, Tome 5, 1960.

(6) VON WURZBACH A. Dr. : *Niederländisches Künstler-Lexikon. Nachträge und Verzeichnis der Monogramme*, Wien und Leipzig, Halm und Goldmann, III Band, 1906-1910, blz. 56.

(7) THIEME U. & BECKER F. : *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. von Hans Vollmer herausgegeben, Leipzig, XX Band, 1927, blz. 271.

Bij een nauwkeurig onderzoek van de «Gentse Wegwijzer» (8) ontmoeten we vóór 1823 geen enkel gegeven dat naar een steendrukker noch naar een litograaf verwijst. Pas in 1823 verschijnt voor de eerste maal - onder de rubriek van litografie - de naam «KIRGDORFF», wonende «in de Predikers». Terwijl we in 1824 dezelfde naam aantreffen, verandert deze in «KIERDORFF», waarbij vader en zoon vanaf 1825 tot 1832 samen worden vermeld. In 1830 luidt hun adres 'In den Predikheeren' en vanaf 1831 zijn ze naar de 'Comeynstraat' verhuisd. Na 1833 zijn ze verdwenen.

Al deze gegevens in acht genomen menen we te mogen zeggen dat Kierdorff (vader) als eerste de litografie omstreeks 1822-23 in Gent heeft geïntroduceerd - Candido d'Almeida - ter zijde gelaten. Daar we deze laatste bij de verdere literatuur niet meer aantreffen, geloven we dat de eer aan Kierdorff toekomt.

Kierdorff heeft als pionier de weg voor de litografie in Gent geopend, waar deze een langzame evolutie ondergaat. Vanaf 1826 vermeldt de «Gentse Wegwijzer» verschillende litografen in Gent. We citeren even de voornaamste die we onder de rubriek «litografie» aantreffen : Saurel (van 1826 tot 1830), De Kegel (van 1829 tot 1835), Bayley en Huart (enkel in 1830), Ghyselincx (van 1830 tot 1833; vanaf 1833 worden de broers vermeld), Beernaert (enkel in 1833), Loof-Van Geerdegom (van 1834 tot 1835). Op het einde van de jaren 1830 en begin 1840 zal de litografie in Gent een echte explosie kennen.

X X X

Gelegenheidsgrafiek

Tot op het einde van de 18^e eeuw richtte de grafiek - die hoofdzakelijk bestond uit etsen, koper- en houtgravures - zich tot een kapitaalcrachtige elite, daar iedereen niet in staat was deze kunstwerken aan te kopen. Dank zij de litografie, die een tamelijk goedkoop en snel drukmiddel was, kon de grafiek zich tot een breder publiek richten.

Zo kreeg de litografie verschillende functies nl. naast een zuiver artistiek medium, en aangewend bij boekillustraties werd ze vooral als louter kommercieel reproductiemiddel aangewend. Bij deze laatste kende

---

(8) De volledige en ingebonden verzameling van de *Wegwijzer der Stad Gent en Provincialen Almanach voor Oost-Vlaanderen*, raadpleegden we in het Stadsarchief te Gent, Abrahamstraat. Als afkorting gebruikten we de term *Gentse Wegwijzer* of G.W.

de gevarieerde gelegenheidsgrafiek een grote en succesvolle uitbreiding in de loop van de 19^e eeuw.

Om een algemeen overzicht te krijgen in de heterogene onderwerpen van de gelegenheidsgrafiek, hebben we de aangetroffen onderwerpen onderverdeeld in twee grote categorieën. Hierbij steunden we op het interessante onderscheid, aangetroffen bij Van Wesemael (9). Daar verwijst de auteur naar de eerste groep van onderwerpen, die ontstaat op een bepaald tijdstip van het jaar en vervolgens naar de tweede groep, die ter gelegenheid van een bepaald feit of gebeurtenis wordt gedrukt.

Ongetwijfeld situeert zich het onderwerp van onze studie nl. **de reclame- en de adreskaarten**, tussen beide categorieën.

Met deze kaarten krijgen we een klaarder inzicht in het leven van de ambachten en neringen van vorige eeuw. Daarin zien we hoe verschillende sociale klassen van de maatschappij zoals de winkelier, de ambachtsman, de kleine zelfstandige, de arbeider en de handelaar - als vertegenwoordiger van de middenstand - naast elkaar reclame maken voor hun zaak of waren, één of andere adreswijziging vermelden en zich ten dienste stellen van het publiek.

Soms zijn de kaarten louter als tekstreclame opgevat, waarbij de versiering en voorwerpen eerder secundair blijven. Daarin vermeldt de opdrachtgever (van de kaart) - in een zeer plechtige taal - dat hij «de eer heeft het publiek te verwittigen» dat hij zijn eigen waar - als hooggeprezen handarbeid - aanbiedt «à un prix très modéré avec garantie». Verder «verhopt hij ook door den geringheyd zyn'er pryzen de gunst van een ieder te verdienen» om een zo ruim mogelijk cliënteel te kunnen opbouwen. Soms is de tekst tot een minimum gereduceerd, waar dan het oog van de toeschouwer wordt verwend door de rijke geïllustreerde ornamentiek en zorgvuldig uitgewerkte taferelen en voorwerpen. Tussen deze laatste - die meestal de andere overtreffen qua kwaliteit en kwantiteit - zitten echte juweeltjes te oordelen naar hun uitgebalanceerde kompositie, technische uitvoering, fonkelend koloriet, ikonografische rijkdom en ornamentele variëteit. Door de veelzijdige en gekondenseerde informatie zien we enerzijds de handel, ambacht en nijverheid gezapig naast elkaar floreren, terwijl anderzijds het leven van de 19^e-eeuwse mens willens nillens langzamerhand wordt beïnvloed door de opkomende industrie. Naast de mechanisatie en automatisering zal de industriële revolutie de harde

---

(9) VAN WESEMAEL M.: *Ten Geleide*. Catalogus van de tentoonstelling *Gentse drukwerken uit de verzamelingen van het Gentse Museum voor Volkskunde*. Gent, 1974, blz. I-II.

konkurrentiestrijd in het leven roepen, waarmee een eind zal gesteld worden aan de «tijdrovende» handenarbeid. Daarmee is dan definitief de basis gelegd voor de overgang van het ambachtelijk wezen naar het fabriekswezen.

Ter vervollediging willen we nog enkele technische gegevens vermelden in verband met de toegepaste kleureffekten. Bij verschillende geporseleinde kaarten o.a. VG-76-290-114 en C.J.DV.-37 werden bepaalde delen bedrukt met een geelbeige tint.

Machiels (10) verklaart dit als volgt : «De litografen hadden vlug vastgesteld dat de afdruk op wit papier de charme van de lito vermindert : deze wordt hard en koud. Daarom probeerde men de oorspronkelijke gele tint van de steen na te bootsen door het papier eerst met gele tint te bedrukken». Deze uitleg - die we bij geen enkel ander auteur aantreffen - lijkt ons enigszins aanvaardbaar, daar er door de tonale speling van beige met de hard-witte fond - de andere kleuren van de kaart buiten beschouwing gelaten - inderdaad een zachter effect wordt bereikt.

Toch menen we dat deze «milde uitwerking» niet zozeer in de smaak viel van de litograaf noch van de opdrachtgever, daar we bij ons studiemateriaal slechts sporadisch voorbeelden ontmoetten.

Ook werd de witte drager van bepaalde kaarten nl. VG-76-290-80, -98 en -99 - om enkel de voornaamste te noemen - voorzien van een lichte getinte kleurlaag vb. licht groen, dito beige en geel. Door het contrast van deze kleur met het aangewende koloriet van de gravure ontstaat er een volledig ander effect in vergelijking met het kleurcontrast van de andere exemplaren waar de achtergrond volledig wit is.

Waarschijnlijk klinkt de naam van «geporseleinde kaarten» eerder wat vreemd in de oren daar deze term slechts sporadisch wordt gebruikt in verband met de grafiek.

Bij de bespreking van de boekdrukkunst te Gent, vermeldt Machiels bedoelde kaarten als volgt : «Wij bedoelen hier de typische GEGLAZUURDE en charmante kaartjes waarvan de jongste tentoonstelling in het Museum voor Volkskunde te Gent ons een mooie keus bezorgde (11). Met deze benaming verwijst de auteur indirekt naar het sterk glimmend glazuur op het porselein.

---

(10) MACHIELS : blz. 88

(11) MACHIELS : blz. 103

Kaart nr. VG - 76 - 290 - 80

Als tweede bron halen we de woorden aan van J. De Vriendt (12) «Wat zijn de grafische karakteristieken van deze reclamekaarten, in het Frans «CARTES-PORCELAINES» genaamd? Ze zijn uitgevoerd in steendruk, al dan niet gekleurd in verschillende tinten, soms met gouddruk en zilverdruk. Het papier, waarbij kaolien gemengd werd, vertoont de stevigheid van dun karton en heeft het uitzicht van glanzend wit porselein, vandaar ook de speciale naam van deze kaarten».

Deze zeer interessante gegevens worden door onze verdere bronnen bevestigd, al zal de naam van «cartes porcelaines» een lichte wijziging ondergaan.

Vervolgens ontdekten we bij ons studiemateriaal zelf verschillende kaarten waarbij de benaming van «CARTONS PORCELAINES» meermaalen voorkwam.

(12) DE VRIENDT J. : *Reclamekaarten, een rijke bron voor de Volkskunde*, in *Catalogo van de Tentoonstelling. Neringen en Ambachten op Adreskaarten van geporseleind karton*. Museum voor Volkskunde te Gent, 1975-1976, blz. 3.

Bij C.J.DV.-28 werd er door «L'établissement lithographique de J. Bevernaege fils, graveur» niet alleen de naam vermeld doch ook de prijs. Cartes de visite (gravure fine).

CARTON PORCELAIN	double (dit Polka),	le cent	.....	fr. 6
id.	id.	ordinaire	”	..... fr. 4
id.	id.	id. les deux cents		..... fr. 6

Tenslotte trekken we nog de aandacht op een tweetal kaarten nl. VG-76-290-39 (het vierde exemplaar van J. De Vriendt) en VG-76-290-103 (het tweede exemplaar van het Museum), waar de kleuren (goud, zilver en rood) aangebracht werden op een blinkende gitzwarte fond. De techniek van deze kaarten - beide uitgevoerd door F. en E. GYSELINCK, waarbij VG-76-290-103 een reclamekaart van de litografen zelf is - berust enkel op een «negatieve» toepassing van het litografisch procédé. Waarschijnlijk lanceerden de litografen-drukkers er een nieuwe mode mee.

Aan de hand van al deze specialiteiten samen blijkt het dat de 19e eeuwse litograaf erop uit was om door middel van zijn verworven kennis en ervaring nieuwe effecten te bereiken die «insloegen». Deze moesten enerzijds beantwoorden aan bepaalde esthetische en technische normen en anderzijds aan de smaak van de massa.

X X X

Tekst van de adreskaarten

Bij het overzicht van het door ons bestudeerd materiaal troffen we steeds dezelfde elementaire factoren aan, die het wezen van elke kaart uitmaken. Deze kunnen enigszins in twee groepen worden onderscheiden. Enerzijds wordt de kompositie bepaald door «vaste» elementen, zoals de tekst en de ornamentiek en anderzijds door de «losse» elementen, zoals de voorwerpen en tafereelen. De terminologie van de laatste groep verklaren we door de niet permanente aanwezigheid in elke kaart.

Het spreekt vanzelf dat het algemeen voorkomen van de kaart, die naast een artistieke ook een belangrijke ikonografische waarde heeft, wordt gedetermineerd door de presentatie en kompositie van alle elementen onderling. Het autonoom karakter ervan wordt gevormd door de grafische uitvoerder, die met zijn technische kennis en esthetisch gevoel het kwalitatief peil van de kaart bepaalt. Door de interpretatie van de - door de opdrachtgever opgelegde - gegevens (tekst, voorwerpen en tafereel) legt de litograaf in elke kaart zijn persoonlijk cachet.

Ongetwijfeld zal bij de totstandkoming van elke kaart ook de financiële faktor een rol spelen, daar een bemiddeld opdrachtgever zich tot dito litograaf zal wenden, en omgekeerd.

Als eerste van deze vaste elementen willen we de tekst belichten.

Naast de vermelding van de naam en adres van de opdrachtgever, handelen de verdere gegevens meestal over zijn beroepsactiviteit, zijn uitgebreide koopwaar, een uitvinding, een verworven octrooi, een adreswijziging, een overname van een bedrijf enz.

Op grond van de aangewende taal kunnen we deze reclamekaarten in verschillende groepen onderverdelen. Van de 153 bestudeerde exemplaren is het grootste deel ervan in het Frans opgesteld nl. 97. Daarna volgen 27 kaarten, waarin beide talen nl. Frans en Nederlands aan bod komen. Slechts 17 kaarten vermelden een volledige Nederlandse tekst. Bij 10 kaarten is Frans de voertaal, met enkele Nederlandstalige aanduidingen (vb. de straatnaam bij het adres). Eén Engelse en één Duitse kaart sluiten dit taaloverzicht af.

Het Franse overwicht, dat in deze kaarten duidelijk tot uiting komt, hoeft ons niet te verwonderen, als we dieper doordringen in de 19e-eeuwse sociale en historische achtergrond.

Omtrent deze Franstalige situatie laten we verschillende auteurs aan het woord, die elk dit symptoom verklaren vanuit een historisch en sociologisch perspectief.

Van Severen (13) spreekt zich hierover uit als volgt : «Les commerçants qui se font faire des cartes d'adresse vendent des articles de luxe - wat volgens ons niet opgaat voor alle kaarten -. Ceux qui exercent des professions libérales ne s'adressent qu'aux gens fortunés, soit qu'ils appartiennent à la noblesse, à la bourgeoisie censitaire - car nous sommes en plein régime censitaire - ou à ceux qui sont en instance de faire fortune, soit un quart de la population. Or ceux là sont francisés, ou ils aspirent de l'être. Il s'agit donc essentiellement d'une question de clientèle».

Ook De Vriendt (14) sluit zich hierbij aan met de volgende woorden : «Dit taalelement wijst op de toenmalige sterke verfransing van de Gentse

---

(13) VAN SEVEREN G. : *La Lithographie en couleur à Gand, au siècle dernier. La Flandre Libérale*, Article IV, vendredi 18 décembre 1964.

(14) DE VRIENDT : blz. 5

burgerij, voor wie de Franse taal een symbool van een hoger verworven stand betekende en voor wie het grootste gedeelte van deze kaarten waren bestemd. Tevens wijzen ze op een sterke verfransing van het Gentse handelsmilieu dat zich aan deze taalsituatie aanpaste».

Uit beide bronnen blijkt dat de Franse voertaal als statussymbool werd aangewend door de - wellicht Nederlands sprekende - opdrachtgever. Met deze taalkeuze wist hij het kapitaalkrachtig milieu aan te spreken, wat ongetwijfeld een grote invloed op zijn verkoopcijfer uitoefende. Door de bewuste «taalaanpassing» komt duidelijk het opportunistisch karakter tot uiting van de handelaar, industrieel en winkelier. Wellicht redeneert hij volgens het principe «de klant is koning», wat dus ook de taalovername van het cliënteel impliceert.

Bij een verder onderzoek naar de elementaire factoren van elke kaart komen bij de «losse» elementen eerst en vooral de «voorwerpen» aan bod.

Deze kunnen naast een louter tekstuele vermelding ook een visuele afbeelding hebben. Een combinatie van beide voorstellingen verstrekt ons leerrijke informatie. Deze vervult praktisch een didaktische functie voor de 20^e-eeuwse toeschouwer, die niet altijd met dergelijke voorwerpen vertrouwd is. Dit gebrek aan kennis is te wijten aan de uitschakeling van deze functionele gebruiksvoorwerpen, die de vrucht waren van handenarbeid. In de loop van de 19^e eeuw werd dergelijk materiaal vervangen door efficiënter en minder tijdrovende machines onder impuls van de industriële revolutie. Daarmee verdwenen vele zaken voor altijd uit de handel. Gelukkig werden er door lofwaardige initiatieven veel voorwerpen gered, zodat ze in een of andere verzameling terecht kwamen.

In concreto bezit het wondermooie Museum voor Volkskunde te Gent een prachtig voorbeeld van dergelijke verzamelingen. Daar treffen we allerhande voorwerpen aan die niet alleen interessant zijn omwille van hun ruime kwantiteit en hoge kwaliteit, doch ook omwille van hun volledige integratie in hun natuurlijk en - zo mogelijk - oorspronkelijk kader.

Bij het voorgestelde materiaal, dat de essentiële koopwaar van de opdrachtgever uitmaakt, vinden we de voorwerpen zowel in hun totaliteit als in de kleinste details voorgesteld. Voor de verlichting zorgen allerhande lampen in koper, alsook «bekkens en arms voor gaz», kandelaars, luchters, «lanternes pour voitures et lampes solaires» (Vb. VG-76-290-40, -88 en -90). Naast allerhand vaatwerk in koper en tin treffen we ook voorwerpen aan van gietijzer, sloten, kachels, komforen, fornuisketels, strijkijzers (Vb. VG-76-290-3, -15, -22, -39, -47, -51, -69, -70 en -87 enz.).

Kaart VG - 76 - 290 - 88

Het werkmateriaal voor een smid, schrijnwerker, «raedemaeker», «ebenist», draaier, zilversmid wordt uitgebeeld aan de hand van vijlen, zeisen, sikkels, hamers, aambeeld, draaibank, ijzer- en koperdraed, gegoten staal, assen, hand- en kraenzagen, bankschroeven, tangen en boren enz. (Vb. VG-76-290-11, -20, -27, -34, -53 en 63, enz.) Ook zijn de machines goed vertegenwoordigd zoals de stoom-, vijl-, frees-, boor- en distilleermachine, evenals de gevarieerde pompen met kranen en hydraulische persen, gazometers, brandkasten, stalen en koperen weefrieten en weefkammen. (Vb. VG-76-290-6, -14, -30, -34, -56 en -65)

Vervolgens ontmoeten we nog «des lits en fer, quincaillerie, armes et coutellerie» enz. (VG-76-290-1, -15, -27 en -91)

Al deze voorwerpen - waarvan we slechts de voornaamste hebben vermeld - bezitten naast een belangrijke historische waarde ook een onschatbare betekenis voor de volkskunde. Want ze leveren voor deze laatste discipline het bewijs van het bereikte evolutiepunt in de technologie. Uit deze rijke informatie kan de volkskundige uitmaken hoe de 19^e-eeuwse ambachtsman, winkelier of industrieel leefde, van welk materiaal hij zich bediende bij de uitoefening van zijn beroep, hoe hij dergelijk materiaal gebruikte enz.

Vele probleemstellingen in verband met het gewone dagelijkse leven en arbeid van de 19^e-eeuwse doorsneemens kunnen hiermee deels worden opgelost.

Kaart VG - 76 - 290 - 65

X X X

Taferelen op de adreskaarten

Nog verdere gegevens daaromtrent leiden ons naar de laatste «losse» faktor, die in vele reclamekaarten aanwezig is nl. de taferelen.

Met deze term bedoelen we alle elementen die naast de voorwerpen ook een visuele informatie geven in verband met de nering of ambacht van de opdrachtgever. Daarvoor komen naast de «aktieve» ook de «passieve» taferelen aan bod.

Bij deze eerste groep zien we de ambachtsman of arbeider in volle aktie. Ofwel bevinden we ons in een smidse, waar een smid - tussen allerlei attributen - de poten van een paard beslaat of een stuk gloeiend ijzer bewerkt op een aambeeld, terwijl hij het haardvuur aanwakkert door middel van reuzeblaasbalgen. Ofwel komen we terecht in een werkatelier waar de ambachtsman aan zijn draaibank staat of lood aan het trekken is. Ofwel vertoeven we in een fabrieksruimte waar verschillende produkten

Ouvrez bouden voor Stove-makers

Ouvrez bouden voor aardappelbloem te fabrikeren

haagelkeus.

Porte-poids.

Blekkens Natjeus.

Passavende en Guinze.

Ch. Kock en Co. Seib & Grand.

A. QUARESBARTRIE JONGHE,
FERBLANTIER BLEISLAGER
et
DECOUPEUR D'AJOURS &
 Rue des Remouleurs, N° 43,
 Toutes sortes de
 moules.
et
GRAND
 Noix ou fer-blanc.
 TR
 Blekkens Natjeus.

Ouvrez bouden voor Stove-makers

Ouvrez bouden voor aardappelbloem te fabrikeren

Kaart VG - 76 - 290 - 1

worden vervaardigd als knopen, weefmateriaal, stoommachines, pompen en waar de arbeiders werken aan - soms - ondefinieerbare machines. Ook voert de litograaf ons in gezellige winkelinterieurs, waar de winkelier nog de tijd vindt om een praatje te slaan met zijn klanten. Uit dit laatste blijkt dat de menselijke relaties nog primeren op de commerciële verkoopstaktiek.

Daarnaast treffen we nog een deel «passieve» taferelen aan, waarbij de aktie van de ambachtsman en arbeider enerzijds verborgen doch anderzijds gesuggereerd wordt. Tot deze groep rekenen we de gebouwen van winkels en fabrieken. Vooral bij de grote fabriekskomplexen worden talrijke gegevens verstrekt in verband met de architecturale schikking en infrastructuur. Bepaalde karakteristieken van deze opkomende industriële gebouwen zijn : een binnenplein met tuingedeelte, de integratie in een groene omgeving, een nog bescheiden luchtpollutie - veroorzaakt door hoge fabrieksschoorstenen -, een situering aan een waterweg - waarmee de exportmogelijkheid per schip wordt gesuggereerd -, en de aanbouw van de fabrieksvleugels aan het grote huis van de directeur (?). Verder worden er nog koetsen afgebeeld, die deels het openbaar vervoer verzekeren en deels ook in functie van de industriële opdrachtgever staan.

In al deze taferelen, waar zowel Kollektieve als individuele arbeid wordt uitgevoerd, maken we kennis met het werkmilieu, het interieur en exterieur van de ateliers en de gebouwen, de aangewende werkkleding en dito materiaal enz. In dit ambachtelijk wezen fungeert de mens nog altijd als middelpunt. In de opkomende industrie echter zal deze plaats door de machine opgeëist worden, met alle gevolgen vandien.

Bij deze taferelen voegen we nog een andere visuele informatiebron, die omwille van haar persoonlijk karakter moeilijk onder een andere faktor kan worden ondergebracht. Ze handelt over allegorische voorstellingen en over historische gebouwen met topografische aanduidingen.

Van deze laatste gegevens troffen we - vooral in de reclamekaarten van de litografen zelf - talrijke voorbeelden aan, die in Gent te situeren zijn. Volgende gebouwen en gezichten kwamen aan bod. De St.-Pieterskerk en -abdij met omgeving; het Stadhuis; de torens van het Rabot, van St.-Niklaas- en St.-Baafskerk; het Belfort; het Zuidstation met stoomtreinen; de Leie en de Schelde; enz. Ongetwijfeld vervullen deze laatste aanduidingen naast een historische functie ook een belangrijke rol in de architectuurgeschiedenis, daar bepaalde gebouwen zich nog in een evolutief stadium bevinden.

X X X

Ornamentale elementen

Na de studie van de technische en wezenlijke elementen van ons grafisch materiaal, bezorgt het diepgaand onderzoek van de ikonografie een zeer rijke bron aan informatie. Naast de soms uitgebreide tekst, weergegeven voorwerpen en dito taferelen, bestaat de ornamentiek dikwijls uit gevarieerde sierelementen. Deze kunnen enerzijds een louter decoratieve functie vervullen of anderzijds geladen zijn met een diepere betekenis. In dit laatste geval vooral eisen de symbolen dan een zekere intellectuele kennis - zowel van de grafische uitvoerder als van de toeschouwer - om de bedoelde zin beter te begrijpen.

Hierbij rijst de vraag of de litograaf zich al dan niet bewust was van de aangewende symboliek. Wellicht was dit wel het geval bij de kaarten van de litografen - waar we de meeste attributen en allegorieën ontmoetten - en misschien in mindere mate bij deze van de «gewone» opdrachtgever. Voor deze laatste immers moest het aksent liggen op de te verkopen koopwaar, terwijl de litografen zelf zich op een poëtischer en intellectueler pad konden begeven.

Reeds in de 19^e eeuw zelf, werden deze fijne litogravures omwille van hun hoge artistieke en ikonografische waarde zorgvuldig gekollektioneerd in grote lederen albums, die speciaal voor dit doel waren ontworpen. Deze inlichtingen, verstrekt door De Vriendt (15), worden bevestigd door de informatie over een Brugse kollektie (16) die in de loop van de 19^e eeuw werd aangelegd door de Heer Laurent De Schietere de Lophem (1804-1880).

Dit detail bewijst echter de reeds eigentijdse waardering van de 19^e-eeuwse verzamelaar voor deze prachtige lito-juweeltjes, die een niet te onderschatten artistieke en rijke ikonografische inhoud hebben.

Keren we terug tot de decoratieve siermotieven, die - overvloedig en variatievol aangewend in ons studiemateriaal - het wezen uitmaken van de decoratieve kunst. Deze kunstak - om de woorden van Vlaanderen (17) aan te halen - berust niet in de reële reproductie van de werkelijkheid, doch wil enkel aan deze laatste bepaalde elementen ontlenen om ze verder op

---

(15) DE VRIENDT : blz. 4.

(16) JANSSENS DE BISTHOVEN, Dr. A., *Catalogus van de tentoonstelling. Schatten voor Brugge*. Stedelijke Musea Aanwinsten 1966-1972. Groninge Museum, 1972, blz. 49.

VLAANDEREN A. : *Teekens en Symbolen. Een verzameling oude iconografische gegevens*. N.V. Wed. J. Ahrend en zoon, Amsterdam, 1946, blz. 14-15.

een esthetische en persoonlijke wijze sierlijk te verwerken of te stileren.

Naast de louter decoratieve elementen maakt de kunstenaar ook gebruik van allegorieën, symbolen, heraldische emblemen en attributen. We beperken ons hier tot de inlassing van de **alfabetische lijst van de ornamentele elementen**, die op de bestudeerde adreskaarten voorkomen.

Elke term is voorzien van een romeinse hoofdletter, die naar de hoofdgroep verwijst en eventueel van een klein cijfer, dat overeenkomt met de onderverdeling van elke hoofdgroep. De «P» verwijst naar de persoonlijke terminologie. Onze indeling ziet er als volgt uit :

- I. Geometrische elementen : 1 rechte lijn, 2 gebogen lijn , 3 varia.
- II. Nabootsende elementen : 2 algemeen, 2 vegetatieve elementen, 3 animale elementen.
- III. Artificiële elementen : 1 algemeen, 2 allegorieën, attributen, emblemen en symbolen.
- IV. Architecturale elementen.

- A. Akantus : II, 2
Anker : III, 2
Appel : II, 2
Arcade : IV
Arend : III, 2
- B. Baluster : IV
Banderol : III, 1
Basis : IV
Beeldhouwkunst : III, 2
Bijenkorf : III, 2
Blind : IV
Bloembladeren : P - II, 1
Bloemen : II, 1
Bloemenkrans : II, 1
Bloementoefje : II, 1
Bloementros : II, 1
Bloemknop : II, 1
Boeken : III, 2
Bossage : IV
Bouwkunst : III, 2
Brug : III, 2
- C. Caduceüs : III, 2
Cartouche : III, 1
Ceres : III, 2
Chute : P - II, 1
Console : IV
C-Vorm : I, 2
- D. Dekplaat : IV
Diamantkop : I, 1
Dolfijn : II, 3
Draak : II, 3
Draperie : III, 1
Driepas : IV
Drietand : III, 2
Druif : II, 2
Drukpers : III, 2
- E. Eierlijst : I, 3
Eik, eikel : II, 2
Engel : III, 2
Entablement : IV
- F. FFakkel : III, 1
Faunen : III, 2
Feronnerie : III, 1
Fiaal : IV
Franjes en Kwasten : III, 1
Fries : IV
Fronton : IV
Fruit : II, 1
- G. Gebladerde vormen : P - II, 1
Gecanneleerd : I, 1
Gefacetterd : I, 1
Gekarteld : I, 1
Geldbuidel : III, 2

- Geleed : I, 2
 Gelobd : I, 2
 Geschiedenis : III, 2
 Gestrept : I, 1
 Getand : I, 1
 Getorst : I, 2
 Gezaagd : I, 1
 Golfmotief : P - I, 2
 Grotesk : II, 1
 Golvend : I, 2
 Granaatappel : II, 2
 Graveerkunst : III, 2
- H. Handel : III, 2
 Hartmotief : II, 1
 Helm : III, 2
 Hermes : III, 2
 Hermeshoed : III, 2
 Hermesstaf : III, 2
 Hogel : IV
 Hoofdbalk : IV
 Hoorn des overvloeds : III, 2
- I. Initiaal : III, 1
- K. Kandelaar : III, 1
 Kandelabermotief : II, 1
 Kariatide : IV
 Kelkvormige bloembladeren : P-II-1
 Klimop : II, 2
 Koninklijk embleem : III, 2
 Kordonlijst : IV
 Krans-Kroon : II, 1
 Kroonlijst : IV
 Kruisbloem : IV
 Kruisraam : IV
 Kruisvorm : I, 1
 Kunst : III, 2
- L. Lans : III, 2
 Laurier : II, 2
 Leeuw : II, 3
 Lelie : II, 2
 Levensboom : II, 1
 Lier : III, 2
 Lijst van bladertoppen : P - I, 3
 Lithografische steen : III, 2
 Lofwerk : II, 1
- M. Masker : II, 1
 Meander : I, 1
 Medaille : III, 2
- Medaillon : III, 1
 Mercurius : III, 2
 Minerva : III, 2
 Monogram : III, 1
 Muziek : III, 2
- N. Neptunus : III, 2
 Nijverheid : III, 2
 Nis : IV
- O. Oliepitje : III, 1
 Omwonden met een lint : P - III, 1
- P. Palmet : II, 1
 Papierrol : III, 2
 Parellijst : I, 3
 Passer : III, 2
 Penseel : III, 2
 Pilaster : IV
 Pinakel : IV
 Planten : II, 1
 Putto : III, 2
- R. Rad : III, 2
 Risaliet : IV
 Roedenbundel : III, 1
 Roer : III, 2
 Rolwerk : III, 1
 Rondboog : IV
 Roos : II, 2
 Rozet : II, 1
 Ruit : I, 1
- S. Scepter : III, 2
 Senefelder : III, 2
 Schaal : III, 1
 Scheepvaart : III, 2
 Schelp : II, 1
 Schilderkunst : III, 2
 Schildersezel : III, 2
 Schilderspalet : III, 2
 Schubmotief : I, 2
 Sint-Elooi : III, 2
 Slang : II, 3
 Slinger : II, 1
 Smeedijzeren ornament : P - III, 1
 Sokkel : IV
 Speer : III, 2
 Spiegel : III, 2
 Spiraal : I, 2
 Spitsboog : IV
 Stengels : II, 1

- Sterbloem : II, 1
 Straleno vaal : P - I, 3
 S-vorm : I, 2
- T. Tekenkunst : III,2
 Toorts : III, 1
 Traanparel : P - I, 3
 Tracering : IV
 Triton : III, 2
 Troon : III, 2
 Tulp : II, 2
 Tulpvormige bloembladeren : P - II, 1
- V. Veer in inktpot : III, 2
 Viool : III, 2
- Viooltje : II, 2
 Vlamparel : P - I, 3
 Vleugel : III, 2
 Vogel : II, 3
 Voluut : I, 2
- W. Wapenschild : III, 1
 Water : III, 2
 Wereldbol of hemelsfeer : III, 2
 Wiel : III, 2
 Wingerd : II, 2
 Winkelhaak : III, 2
- Z. Zadelzak : IV
 Zigzaglijn : I, 1

X X X

Beschrijvende katalogus

Uit de beschrijvende katalogus nemen we enkel die nummers van adreskaarten die in deze studie worden aangehaald. Wat de beschrijving zelf betreft werd de tekst ingekort, hoofdzakelijk aandacht bestedend aan de voorwerpen behorend tot de metaalwaren.

VG-76-290-1 A. Quaesaet - De Jonge, blekslager

Qua algemene compositie, ornamentiek en voorwerpen is deze kaart ongeveer identisch uitgewerkt als C.J.DV.-15, waar enkel de tekst anders is opgevat naast enkele overige details.

De centraal staande tweetalige tekst wordt rechthoekig omgeven door de ornamentiek, waartussen de voorwerpen verweven zijn. Vier identisch uitgewerkte hoekmotieven begrenzen de rechthoekige ornamentiek; deze wordt verder aangevuld door 'Kopere Passanten' of 'Passants en Cuivre' (in de onderste lange zijde) en door gevarieerde 'Ajoure banden vóór Stove-makers' of 'Bandes d'Jour pour Poëliers', die genummerd zijn van 1 tot 12 (in de drie overige zijden). Elk hoekmotief bestaat uit een ovaalvormig ornament, dat bekroond door een geleed en gekarteld schelpmotief, versierd is met een lineaire ruitachtergrond, die omgeven wordt door gespannen spiraalvormige akantusbladeren; deze bladeren flankeren op hun beurt een frontale en centrale mannenbuste, waaronder er, naast een halfronde parellijst, ook een dito gelobde versiering hangt. Verder wordt de tekst lineair versierd met sierlijke krullen en fijne bladtwijgjes, waarrond er nog enkele voorwerpen gekomponneerd zijn: nl. naast 'Porte-poids' of 'Hangenkens' en 'Scies à fabriquer de fleur de pommes de terre' of 'Zaegskens voor aerdappelbloem te fabrikeren', vinden we nog 'Toutes sortes de rondèles', die de verticale grens vormen tussen de tweetalige tekst.

In deze symmetrisch uitgewerkte compositie heeft de litograaf de spanningsvolle ornamentiek met de voorwerpen en de tekst tot één geheel geharmonieerd. Kronologisch gezien, menen we deze kaart - waar de opdrachtgever A. Quaesaet De Jonge is - later te mogen situeren in vergelijking met C.J.DV.-15, waar A. Quaesaet zonder venoot wordt vermeld.

Al werd er in beide kaarten een uitbalanceerd evenwicht bereikt toch kunnen we ons niet ontdoen van een horror vacui-indruk, waarbij de litograaf elke plaats benut heeft om een element van zijn compositie in te plaatsen.

In de vier hoeken van de kaart worden de voorwerpen gevat in ovale bladcartouches, waarvan de bovenste twee en de onderste twee symmetrisch zijn uitgewerkt nl. de bovenste twee cartouches zijn gevormd door twee akantusbladeren, die zich met kleine vertakkingen en spiraalvormen rond het voorwerp slingeren; de onderste twee cartouches worden gevormd door akantusstengels die onderaan drielobbig doorhangen en bovenaan uitlopen in kleine akantusbladeren, geflankeerd door drakenkoppen.

De voorwerpen in de cartouches verwijzen naar het beroep van de opdrachtgever nl. bovenaan links staat een hobbelpaardje met een slingerende staart, opgetuigd met stijgbeugels en teugels; bovenaan rechts staat er tussen twee cilindrische kandelaars een kleine schotel met twee oren en een deksel; onderaan rechts liggen er verschillende voorwerpen o.a. dozen naast een rek vol wandelstokken; onderaan links staan er op een tafel vier gelede koppen met dito schotel vóór een slanke schenkan, een dikke theepot en een hoge schotel met twee oren en een deksel.

VG-76-290-6 C. Houdet; Porcelaines, Cristaux

De centraal ovale tekstcartouche, die op de horizontale middenas hoekige uitsteeksels heeft met een gestileerde bloem in, wordt omrand door een verticale gearceerde lijst met knoppen op; onderaan in de verticale centrale as omvat een klein ovaal, omgeven door bladertoppen, een masker met horens, snor en bladerbaard (cfr. ditzelfde motief treffen we aan in C.J.DV.-36); daaruit vertrekken er vertikaal staande akantusbladeren, die zich symmetrisch ontplooiën en de centrale tekstcartouche schoren; tussen hun begin- en eindspiraalen, vergezeld van kleine vertakkingen, zitten antitetisch opgestelde faunen met baard, naakt bovenlichaam en bokkepoten; onderaan ontrollen zich, over de gehele breedte van de kaart, spiraalvormige vertakkingen van de centrale reuzeakantusbladeren, waarop verschillende voorwerpen staan afgebeeld nl. in de linkerhoek staat een grote driearmige kandelaar, die via verscheidene geledingen rond een verticale as, rust op een konische voet, versierd met bladeren en spiraalvormen; naast de kandelaar prijkt een grote ciborie op een veelhoekige concave voet, die via een balusterhals overgaat in een bol geleed lichaam met konisch deksel; in de rechterhoek staat er ook een driearmige kandelaar met lichte variaties op de eerste; ernaast bevindt er zich een hoge vaas.

VG-76-290-11 D. J. Steurbaut, Marécal ferrant et Carossier

Onder de centraal staande tekst rust een vierwielige open koets met kap en kleine voettrede op de licht gesuggereerde grond. De tekst wordt bekroond door een ovale bladcartouche, waarin een klein tafereel is afgebeeld; daarop bewerkt een smid de rechterachterpoot van een paard met een hamer; terwijl het paard gebonden staat aan een ring in de muur helpt een tweede persoon de smid bij zijn werk.

VG-76-290-14 F. Ghyselincq - Drubbele, Fonderie de Fer.

Onderaan in de verticale as bevindt zich een deel van de tekst (de naam en het adres van de opdrachtgever), die door een slinger van fijne bladmotieven wordt afgesloten; deze tekst wordt geflankeerd door symmetrisch uitgewerkte ovale bladcartouches, die de overige tekst bevatten; daaronder hangt er nog een fijne bladslinger.

Erboven verheft zich een uitgebreid fabrieksgezicht, dat bevat is in een rechthoekige ornamentiek, die aan beide korte zijden symmetrisch is uitgewerkt.

In het rechthoekig kader zien we vooraan de gevels van een rij huizen; het middelste huis heeft onderaan in de gevel bossagewerk, drie rondboogvensters gelijkvloers en vier kruisvensters op de eerste verdieping; op het zadeldak staan twee kleine schoorstenen; dit huis wordt omgeven door kleinere huizen met dakvensters en kruisramen; daarachter ligt het binnenplein van een fabriek, dat links door een reeks gebouwen met een vierkante hoge schoorsteen wordt afgesloten en rechts door een lange muur, met achteraan een grote tuin vol bomen; op het plein zelf lopen en werken er mensen; de fabriek wordt omringd door aanpalende huizenrijen met rechts een gezicht op de twee torens van het Rabot in Gent.

De kunstenaar heeft de kompositie symmetrisch uitgewerkt en de ornamentiek is hoofdzakelijk skulpturaal uitgevoerd; in het tafereel heeft hij een zekere diepte bereikt door het snel toelopend perspectief.

VG-76-290-15 E. Devigne, Fonderie en Fer.

De voorwerpen zijn rechthoekig en symmetrisch gekomponeerd rond de centraal staande tekst; de enige voorwerpen die tussen de tekst verwerkt zijn, vormen een boog van in elkaar passende tandwielen, die kleiner worden naar de korte zijden van de rechthoek toe; deze boog bevindt zich tussen «Fonderie en fer en tout genre» en «Emile Devigne»; verder wordt de tekst louter lineair versierd met ingaande en uitzwellende krullen en bladtwijgjes.

In de rechteronderhoek staat een smeedijzeren tuinstoel naast een kleine driepotige ronde tuintafel. Erboven steunt een haardstel met twee kleine grijpparmen op een stervormige

gekartelde voet. Daarnaast prijkt een tienarmige kapstok, waarvan elke armaanzet spiraalvormig is uitgewerkt en eindigt in een knop; deze jassenboom steunt op een veelhoekige schaal met vier bladpootjes. Links van deze kapstok hangt een klederhaak, uitgewerkt in een spanningsvolle bladspiraal met minieme vertakkingen. In de linkeronderhoek bevindt zich een grote tuinbank met opengewerkte armen in grillige krullen. Tenslotte staat er een inktstel, waarvan de koker versierd is met een lineair ruitmotief; het ene flesje heeft een zeefdeksel (voor zand?) en het andere heeft een gesloten deksel.

Door het grote contrast tussen de sober behandelde ornamentiek en de sterk gedekoreerde voorwerpen, valt ontgensprekelijk het aksent op het ambachtelijke aspekt van het beroep van de oprachtgever. Ongetwijfeld is het de bedoeling van de litograaf geweest om langs visuele weg het publiek in kennis te stellen van de produkten die de opdrachtgever kan uitvoeren.

VG-76-290-20 F. Huysman. In de Grootte Kroon.

Bovenaan in de vertikale middenas hangt boven dit uitgewerkt motief - waarin een deel van de tekst is gevat - een wapperend tekstlint met een grote kroon. Deze kroon is versierd met geometrische motieven en parels en is bovenaan deels afgesneden.

Aan beide zijden van het scherm liggen werktuigen en metalen voorwerpen nl. links worden naast een aambeeld, een koffiemolen en een boor ook nog verschillende soorten zagen, een tang, een hakmes, een sikkel, een boogzaag, vijlen, een haalmes, en een hangende weegschaal afgebeeld; rechts liggen er op en naast een aambeeld een ketting, een winkelhaak, een slot, een hamer, een bankschroef, verscheidene zagen, een knipschaar, een hakmes, een lange grijptang voor de haard, een wafelijzer, een spade, een haardpook, een zaag en een schaar.

De litograaf F. Gyselynck heeft de algemene kompositie symmetrisch uitgewerkt en alle voorwerpen op een aanschouwelijke manier voorgesteld.

VG-76-290-22 Poirier Van Damme. Quincaillerie.

De tekst ligt op vijf verschillende plaatsen verspreid over de kaart. Onderaan staat een smeedijzeren scherm, dat in een omgekeerde trapeziumvorm is uitgewerkt; in de vertikale middenas van dit scherm wordt er bovenaan een achthoekige bloem geflankeerd door twee gebladerde spiraalvormen, terwijl onderaan een grotesk staat met lange baard en spiraalvormige haren; de onderste randen van dit scherm zijn opengewerkt in rolwerk, waardoor - in de twee onderste hoeken van de kaart - het uiteinde steekt van een hoorn des overvloeds, vol fruit en bladeren.

Bovenaan in de vertikale as staat een kleinere rechthoekige tekstcartouche, omringd door rolwerk waarin de akantusbladeren van de onderliggende cartouche verweven zitten; deze cartouche wordt enerzijds geflankeerd door twee gedrapeerde bazuinblazende engelen en anderzijds bekroond door een bladornament nl. een gestileerde vierlob wordt omgeven door symmetrisch uitgewerkte akantusspiralen met stengels en vertakkingen.

VG-76-290-27 L'épouse Curio. Marchande Quincaillière.

In het tafereel staat - vóór een glazen kast vol koopwaar- een verkoopster aan een toonbank. Deze laatste wordt vooraan geflankeerd door twee symmetrisch uitgewerkte dierenfiguren, die met een gebogen lichaam - eindigend in een spiraalvorm - steunen op dikke poten (reminiscentie aan de Egyptische ureus-slang?). Op de toonbank liggen verschillende voorwerpen, zodat een dame - met lange jurk, sjaal en korfhoed - en een heer - met lange jas en buishoed - ongestoord hun keuze kunnen doen. Naast de toonbank staat nog een rek om wandelstokken en paraplu's in op te bergen. Ongetwijfeld verwijst de opdrachtgeefster nl. «L'épouse Curio» naar de dame achter de toonbank.

VG-76-290-30 Ch. De Snerck. Fabricant de Roseaux.

De Franstalige (links) en de Nederlandstalige (rechts) tekst is gevat in een symmetrisch uitgewerkt vierkant kader met afgeknotte hoeken; aan de buitenkant van de vier zijden zijn er centraal twee antitetisch opgestelde gebladerde S-vormen, waarvan de twee - in de vertikale middenas van elk kader - verbonden zijn met het uitgewerkt middenmotief.

Centraal prijkt er een tabernakelvormige nis, waarin een naakte, deels gedrapeerde jongeling met lang krullend haar op een kleine troon zit; terwijl hij klaar staat om uit de nis te stappen, houdt hij in de ene hand een riet van een weefstoel vast en in de andere hand een klokvormige strooien bijenkorf; boven zijn hoofd hangt een baldakijnachtige versiering met een ingesneden meanderprofiel. Het lichtjes convex boven- en grondvlak van de cilinder nis is versierd met langwerpige, straalsgewijs aangebrachte bloemblaadjes.

Wat opvalt in deze kaart is de grote symmetrie, die een evenwicht en rust teweeg brengt; dit wordt nog gestimuleerd door het sober, doch rijk koloriet en de goede vlakverdeling, waarbij de litograaf geen schrik heeft gehad om ook de witte partijen van de kaart te laten meespelen; de «horror vacui» indruk van sommige kaarten is hier dan ook volledig verdwenen. De opdrachtgever is identisch als die van VG-76-290-31, evenals de tekst, al wordt deze er alleen in het Frans vermeld.

VG-76-290-34 Vve De Vos, Fabricant de lampes.

In de bovenste hoeken van de lange zijde staat er links de verso en rechts de recto van de medaille van «Médaille de 1re classe - Exposition 1835.»

In de vertikale middenas wordt een centraal bloemboekje geflankeerd door symmetrisch uitgewerkte gebladerde akantusstengels, die zich met spanningsvolle vertakkingen spiraalvormig ontwikkelen; deze monden uit in een gebladerd motief, dat in de twee onderste hoeken van de rechthoek identisch is uitgewerkt (in de twee bovenste hoeken wordt het motief verborgen door de medailles).

à la grande Lanterne

LAMPES À LA GRANDE LANTERNE.

FERBLANTIER & LAMPISTE,
 Rue du Paradis 14, près du Marché aux Grains.

Manufactures de Lampes pour Solaires, Lampes
 Solaires, sans aucune incandescence, sans air ni
 odeur ni fumée, avec toutes sortes de vitres, pour
 l'usage des Biscuites, classes, d'Indes, d'Indes,
 etc. au grand assortiment de Lampes.

GAND.

Se charge de tout ce qui concerne son état.

Aus J. & D. Hombroed, Gand.

VG-76-290-40 Hte Reusse. Fabricant de Lampes.

Terwijl verschillende voorwerpen rechthoekig gekomponneerd zijn rond de tekst, vormt een groot voorwerp - in de verticale middenas - de grens tussen de Franse (links) en de Nederlandse (rechts) tekst; deze wordt bovenaan lineair versierd met ingaande en uitzwelende krullen.

Bovenaan in de verticale middenas wordt een hangende olielamp geflankeerd door drie staande olielampen aan elke zijde. De zeven gevarieerde lampen zijn allemaal voorzien van een oliereservoir met een verschillende geometrische vorm; ook hebben ze een cilindervormige brander die verstelbaar is door middel van een aanspanschroef.

Bij de centraal hangende olielamp steunt het ballonreservoir, dat voorzien is van een kleine bekroning, op een ronde voet; deze wordt geflankeerd door twee +_ horizontale staven, die elk op een brander uitlopen.

De gaslampen in de twee onderste hoeken van de kaart hebben naast een cilindervormige brander ook nog een kroonachtige afdekking gemeen nl. bij de linkse lamp vertrekken er, vanuit de bekroning, twee kleine verticale stangen naar beneden.

VG-76-290-47 Van den Baere-De Brie. Loogijeter Pomp-maeker.

In de linkerhoek wordt een bierpomp voorgesteld in drie-kwart stand; onder de twee bovenste hefboomen zijn er twee tapkranen gemonteerd, waaronder een horizontale verlek-bak bevestigd is. In de rechter bovenhoek is een loden pomp afgebeeld; de houten vergaarbak (binnenin bekleed met bladlood) heeft een korte gebogen tuit (in lood of koper) en een sierlijke S-vormige (smeedijzeren) arm met een (gedraaide koperen) knop op het einde; aan de bak hangt een cilindervormig onderdeel met een omgekeerde konische voet.

Om een zo ruim mogelijk publiek te bereiken, vermeldt hij de naam van zijn leermeester, de heer Maeschalk, als een goede referentie, bñ wie hij gedurende veertien jaar in dienst is geweest.

VG-76-290-51 J. Waelput, Loodgieter.

Deze kompositie is tot in de kleinste details symmetrisch uitgewerkt. Al is de ornamentiek tamelijk zwaar en overladen, toch komt de tekst in het medaillon goed over door de kontrasterende werking in het koloriet en het verschil in open (medaillon) en gesloten (ornamentiek : +_ horror vacui) ruimte. Toch blijft de ornamentiek overzichtelijk omdat de symmetrie zeer structureel is uitgewerkt. De volledig Nederlandse tekst vermeldt de naam van de stad Gent met een «t» en niet met een «d» zoals we reeds dikwijls bij tweetalige kaarten hebben ontmoet.

VG-76-290-53 F. Albrecht Steppe. Fabriek van Krijwit.

Deze kaart vertoont een paar verschillen in vergelijking met de andere geporseleide kaarten nl. naast een groter gewicht heeft deze kaart ook een opvallend witte en heldere achtergrond. Zouden deze twee elementen nl. kleur en gewicht eventueel verwijzen naar het beroep van de opdrachtgever, daar A. Steppe een fabriek heeft van krijwit?

Door het scherpe contrast van de sneeuw witte achtergrond met de kleuren van de tekst en de ornamentiek komt het geheel zeer fris en ledig over.

VG-76-290-56 Sociéte de Phœnix...Machines et Mécaniques.

In deze symmetrisch uitgewerkte kompositie is er een evenwicht tussen de tekst, orna-

mentiek en het tafereel.

In vergelijking met VG-76-290-55 is het opvallend dat het tafereel volledig identisch is opgevat al gaat het hier om een Franse litograaf nl. SAUNIER van Parijs (de naam Ch. SCAPRE wordt vermeld links onderaan de centrale rechthoek). Ongetwijfeld moet er tussen de beide litografen een zekere samenwerking bestaan hebben, waardoor deze analogie te verklaren is. Waarschijnlijk komen de stichters van de «Société de Phœnix» ook uit het buitenland, daar er bij het adres (waar er geen straatnaam wordt genoemd) naast «étalibie à Gand» ook «Belgique» wordt aangehaald.

VG-76-290-63 Charles Joos, Tourneur

Het tafereel brengt ons in een groot werkateriaal dat door ruime kruisramen wordt verlicht. Op een brede rechthoekige tafel met vier poten is er een draaibank bevestigd, die bediend wordt door een arbeider, gekleed in een donker werkpak en met een pet op het hoofd. Met een verstelbare wagen in de hand werkt deze arbeider aan de draaibank, die door een bovenliggende horizontale as aangedreven wordt. Deze as staat via een lederen riem in verbinding met het onderliggend linkerwiel.

Vanuit het centraal bloemblad - onderaan het tafereel - vertrekken verschillende grote akantusbladeren, die zich horizontaal symmetrisch uitstrekken. Deze bladeren slingeren zich samen met gevarieerde bloembladeren en gebladerde stengels (in C- en S-vorm) ovaalvormig rond drie voorwerpen. Deze bestaan uit drie verschillende soorten van assen, zoals wordt vermeld nl. «moyen, double, patent.» Deze staafvormige ijzeren stangen, waarrond de wielen van een wagen kunnen draaien, vervaardigt de opdrachtgever speciaal voor «Messieurs les Carrossiers». Met deze gegevens blijkt hoe welvarend het beroep van rijtuigmaker of koetsfabrikant in de 19de eeuw moet geweest zijn, als C. Joos zich met deze kaart specifiek tot deze mensen richt, naast de andere fabrikanten en industriëlen. Een identische uitbeelding van het tafereel treffen we ook aan in VG-76-290-45 en VG-76-290-94, waar de litografen van deze kaarten F. en E. GYSELINCK zijn, terwijl de litograaf van VG-76-290-63 VANDERPOORTEN-TOEFAERT is.

Een identische kompositie van deze kaart vinden we ook in VG-76-290-94, waar enkel de naam en de ornamentiek anders is uitgewerkt. Een identische uitbeelding van de drie assen onderaan ontmoeten we ook in VG-76-290-64 (waar de litograaf D. VAN GHENDT is) en in VG-76-290-94.

Aan de hand van deze analogieën menen we te mogen besluiten dat er tussen de verschillende litografen een zekere coördinatie moet hebben bestaan.

VG-76-290-69 J. De Sutter, Serrurier

Deze kaart is identisch aan deze van VG-76-290-68, al werd de tekst deels gewijzigd. Uit een tekstvergelijking van de kaarten blijkt dat VG-76-290-69 waarschijnlijk de jongste is nl. de tekst van VG-76-290-68 luidt : «Gebreveteerd voor het uivinden der gaz economique.» Deze van VG-76-290-69 luidt : «Gebreveteerd voor de uitvinding en verbetering der gaz economique.»

Door de onderlinge vergelijking van VG-76-290-41, -42 en -68, waar dezelfde opdrachtgever zich tot verschillende litografen richt, kunnen we vermoeden welk groot succes deze reclamevorm moet hebben gekend in de 19de eeuw. Aan de hand van gevarieerde geporseleinde kaarten informeerde de kleine handelaar of ambachtsman zijn potentieel publiek zo goed mogelijk.

VG-76-290-70 N. Canton. Serrurier-Poëlier

Deze zeer eenvoudige uitgewerkte kaart komt qua tekst volledig overeen met deze van C.J.DV.-21, waar ook de litograaf L. DEFFERREZ voor de uitvoering heeft gezorgd.

VG-76-290-80 P. Kerremans. Serrurier, Mécanicien, Entrepreneur de Calorifères.

In de bovenste linkerhoek is een «foyer mobile» aangebracht. Deze steunt op kleine wieltjes. Het centrale voorwerp bovenaan bestaat uit een grote kookkachel, voorgesteld in driekwart stand. Steunend op vier kleine klauwenpoten, gaat het recht profiel van het balkvormig lichaam naar boven toe over in een bol gedeelte, waarin de ingebouwde waterreservoirs zijn gevat. Op de horizontale dekplaat zijn er naast drie centrale verwarmingsplaten ook nog twee rechthoekige openingen (rechts en links) met een bol deksel en kleine knop. Achteraan op de plaat bevinden er zich in een kleine centrale balk - met afgeronde hoeken - twee potjes met deksel en handvat. Verder is het frontaal deel voorzien van twee rechthoekige deurovens met handvat, waaronder er twee dito schuiven met knop zijn aangebracht. Deze laatste flankeren een kleine rechthoek met een stervormige verluchtingsopening. Terwijl de twee ovendeuren een centraal sierbelegel (slanke vaas vol bloemen) omgeven, staat er links en rechts een kleine rozet met een kraantje eronder.

Bij het eerste exemplaar wordt deze centrale kachel geflankeerd door twee voorwerpen nl. links bevinden er zich twee gekruiste sleutels, verbonden door een fladderend lint en rechts staat er een uitgewerkt haardstel. Dit laatste bestaat uit een verticale as die, steunend op een ronde voet, bovenaan twee lushaken heeft waardoor de haardschop en dito tang en pook steken.

VG - 76 - 290 - 86 J.B. Duvivier, Magasijn van ijswerk.

Poudre & plomb de chasse
poer & lood.

*Magasin van ijswerk en naegels, & fabricant van alle
soorten van touwerk & composities, verkoopt in het groot & in het klein.*

Groenvelmarkt N° 7
J.B. DUVIVIER
à
GRAND

Marché aux légumes N° 7

*Fabricant ébénier & de toutes sortes de compositions, tient magasin
de quincaillerie, ferraille, clous &c. vend en gros & en détail.*

L'Ét. de Belg. Ind. Nat. expos. 1876 à Bruxelles.

Bij het tweede exemplaar worden de sleutels en het haardstel vervangen door twee medailles nl. links staat «L'exposition des Flandres 1849» en rechts «Leopold I Roi des Belges». Beide medailles ontmoetten we reeds in VG-76-290-77 en -71, waar ze ook werden beschreven.

In de bovenste rechterhoek heeft een «coffrefort à combinaison» - voorgesteld in driekwart stand - een balkvormig lichaam met een geprofileerde voet en dito dekplaat.

VG-76-290-88 Trossaert-Roelants et Co, Fabricans de Bronzes.

In de verticale centrale as wordt een groot ovaal met parelijst grotendeels bedekt door een rechthoekige tekstdrapering, afgeboord met franjes; bovenaan hangt deze drapering aan een horizontale ronde staaf, die aan beide zijden wordt beëindigd door symmetrisch uitgewerkte vogels; deze laatste hebben een lange gebogen hals, grote vleugels en in de snavel houden ze een ring, waaraan een lichter hangt.

VG-76-290-90 Manufacture de Bronzes et Dorures par Trossaert-Roelants.

Deze kaart is identisch opgevat als deze van VG-76-290-5 met het enige verschil, dat de twee medailles - vermeld in de twee buitenste nissen van het architecturaal kader - hier achterwege blijven en vervangen worden door de adressen van de «Dépôts à Bruxelles et à Gand.» Het adres van Brussel is hier ook gewijzigd nl. het adres van VG-76-290-5 «Montagne de la Cour» is veranderd in «Dépôt à Bruxelles, Montagne aux herbes potagères, 8.»

Deze adreswijziging kan een rol spelen bij de tijdsituering van de kaarten.

VG-76-290-91 Vincent-Lefebvre. Armes' et accessoires de Chasse.

Deze kaart, waarbij de tekst primeert doet meer dienst als visitekaart dan als reclamekaart. Wel duidt de tekst op de zeer gedifferentieerde beroepsbezigheden van de opdrachtgever. Naast het herstellen van wapens en jachtbenodigdheden, drijft hij nog handel in leder en wollen goederen (cuirs rosettes de Tournai et bonneterie de Leuze) en legt hij zich nog toe op het beschilderen van glas (peinture sur verre par vitrification).

VG-76-290-98 Olin et Robert. Bruxelles.

Deze zeer eenvoudige gekomponeerde kaart, afkomstig van een Brussels litografisch atelier nl. HANNOTIAU, is de enige bron - naast VG-76-290-99 en -100 en -119 - waar er sprake is van «Une Fabrique de Cartons Porcelaines». Het technisch procédé van de geporseleinde kaarten werd daar zeker op een niet onbelangrijke schaal toegepast daar er sprake is van «une fabrique».

VG-76-290-99 Olin et Robert. Bruxelles.

Onderaan de ovale slinger - die niet volledig gesloten is - prijkt er centraal een groot gelobd schelpmotief, waarvan de cannelures als in een palmetvorm openwaaien. De voet van de schelp is uitgewerkt in rolwerk, geflankeerd door gebladerde S-vormen. Onder deze schelpbekroning ligt een rechthoekig tekstkader met de naam van de opdrachtgever «Olin et Robert».

Op de twee getorste uitsteeksels zitten er twee naakte saters; de linkse houdt een schaal op voet in de hand en bij de rechte ligt een druiventros in de schoot. Dit juweeltje van een kaart is afkomstig van het litografisch atelier van G. JACQMAIN, die steeds borg staat voor een esthetische en technische perfectie (indien deze enigszins te bereiken valt). Verder is het interessant te vermelden dat deze kaart werd gedrukt voor een Brusselse firma die o.a. een fabriek had van geporseleind karton.

LITHOGRAPHIE

de
T. IMPENSI,

Quai du Bassin No 44,

GAND.
IMPRESSION DU DESSIN EN TOUS GENRES

VG-76-290-103 F. en E. Gyselinck. Imprimeurs et lithographes.

In deze kaart, die een reclamekaart van de litografen F. en E. GYSELYNCK zelf is, wordt de centraal staande naam en adres omgeven door een rechthoekig kader. Dit laatste, omrand door een lijst van bladertoppen, heeft in de vier hoeken een kleine Hermesstaf.

Bovenaan in de verticale middenas van de kaart wordt een +- ovale bladcartouche bekroond door een gelede schelp met een getand profiel.

Deze symmetrisch opgevatte bladcartouche wordt gevormd door gebladerde acantustengels, die zich - via kelkvormige bloembladeren - spiraalvormig ontplooiën en brede bladvertakkingen hebben. Terwijl de cartouche links en rechts wordt geflankeerd door identische groteske maskers met een opgekrulde bladertong.

Kaart VG-76-290-114 T. Impens. Lithographie.

Bij de beschrijving van de centrale kompositie zelf, trekken de twee grote figuren onmiddellijk de aandacht.

Tegen een donker gearceerde achtergrond - die heel het vlak vult - zien we links een triton met kort krullend haar en naakt bovenlichaam. Met zijn knieën rust hij op een grasbodem, waarop ook wat schelpjes liggen en zijn benen gaan over in twee ineengestrengelde visstaarten. In zijn rechterhand houdt hij een wapperend doek, terwijl hij opkijkt naar de grote drietand in zijn opgeheven linkerhand. Achter hem komt een waterspuwende walvis dreigend aangezwommen met zijn grote staart in de lucht.

Rechts duikt een tweeslachtige gevleugelde figuur op. Een drapering ligt elegant op het naakte lichaam en met de beide voeten rust hij op de grasbodem. Met een afgewende blik, wijst hij naar de centrale tekstcartouche terwijl zijn opgeheven rechterhand een grote hoorn des overvloeds vol bladeren en fruit (appels, kersen, druiven) vasthoudt.

Verder merken we op dat de naam «HELLRIGEL» tweemaal in de grasbodem werd neergeschreven : nl. vóór de uitgestrekte linkervoet van de rechtse figuur en tegen de onderste rechterboord. De naam in het midden is a.h.w. onleesbaar, terwijl deze rechts duidelijker werd aangebracht.

Eenzelfde kompositie vinden we terug in C.J.DV.-12 en -24, wat weer wijst op onderlinge samenwerking van de litografen.

C.J.DV.-28 J. Bevernaege fils. Graveur.

Ingaande en uitzwellende lineaire krullen versieren de verschillende lettertypes. De kaart is zeer eenvoudig en fijn uitgewerkt. Deze kaart vonden we belangrijk omdat ze de prijs vermeldt van «des cartons porcelaines». Daarin lezen we het volgende :

Cartes de visite (Gravure fine).

Carton Porcelaine	double(dit Polka)	le cent	.....	fr. 6
id.	id.	ordinaire	.....	fr. 4
id.	id.	id.	les deux cents.....	fr. 6

Cartes de mort, Lettres d'invitation, Factures, Lettres de mariage..

C.J.DV.-37 L. Hoffmann, Graveur-Lithographe.

Bovenaan de verticale as wordt de tekst ovaalvormig omkranst door allerlei bloemen en bladeren, waartussen druiventrossen, lintjes en takken verweven zitten (links boven tussen de takken wordt de naam van litograaf L. HOFFMANN nog eens vermeld). Deze bloemenovaal wordt bekroond door een gevleugelde hermeshelm, een hoorn des overvloeds, een Sint-Antoniuskruis en een gevleugelde caduceüs. In de ovaal zitten er links twee kleine gevleugelde naakte putti trompet te spelen, terwijl de twee rechtse putti zich al knielend of

zwevend aan de takken vasthouden. Een gesuggereerd wolkendek onderaan loopt rechts door naar beneden. Onderaan de ovaal staat axiaal een oosters gekleed man (draagt een tulband een lange openstaande mantel vol knopen en aansluitende kleding) op zijn voetstuk, waarop de naam SENEFELDER staat geschreven (allegorische voorstelling van Senefelder). Met de éne hand wijst hij naar de afdruk van een prent - moeder en kind - die hij in de andere hand houdt. Hij wendt zijn blik van de toeschouwer af.

Rechts van hem staart een gelauwerde dame naar de hemel. Ze draagt een lange gedrapeerde jurk en open sandalen. Links van haar staat het gekroond wapenschild van Gent op een groot rond bord, waarover er bovenaan een bloemenkrans hangt. In beide handen houdt ze een groot St.-Antoniuskruis vast met een ring bovenaan. Rechts van haar komt er rook uit een eivormig recipiënt dat op een driedelige C-vormige voet rust. De dame wordt volledig omringd en ingesloten door realistisch uitgebeelde bladeren, die zich onderaan over de gehele breedte van de kaart als in een doek openspreiden.

Links van de man zit een putto geknield op een grote neerliggende litografische steen, waarop hij met een penseel schildert. Terwijl hij in de linkerhand een rond schilderspalet met penselen houdt, ligt er naast hem nog een geopende passer en een winkelhaak. Erachter staat een grote wereldbol, waarop een andere putto met een passer, ijverig een afstand meet. Opgerold papier en een veer in een inktpot maken nog deel uit van hun werkmateriaal. Als achtergrond voor deze twee engelen gebruikte de litograaf een topografisch gezicht van de stad Gent. Terwijl links de stoere St.-Pieterskerk en - abdij te zien zijn, rijzen de torens van het Belfort, St.-Niklaas en St.-Baafs op tussen de anonieme huizengroepen. Vóór dit stadsbeeld ligt een open landschap waarin er rechts een stoomtreintje op de toeschouwer komt afgereden. Onderaan de verticale as wordt de naam L. HOFFMANN nog eens aangehaald. Het stadsgezicht van Gent (onderaan rechts) treffen we +_ identiek aan in VG-76-290-109 bij de litograaf P. VANDE STEENE.

C.J.DV. - F. LACQUET, dépôt d'articles en fer de fonte.

DÉPÔT
D'ARTICLES EN FER DE FONTE
F. LACQUET,
Rue Longue du Marais (Lange-Meire) a Gand.

A l'honneur de prévenir le public qu'il vient d'ouvrir son dépôt où l'on trouvera constamment un grand assortiment d'objets en fonte de fer tel que porte-pelles, pincettes, porte-parapluies, porte-manteaux, et chapeaux, grattes-pieds, lits, chenets, garde-cendres, presse-papier, poignets de portes, balcons, chaises, bancs et tables de jardins nouveaux modèles très riches et encore une infinité d'autres objets trop long à détailler le tout au prix de fabrique.

Il se recommande à la bienveillance du Public.

Lith de L. Defferrez Sablon 12 a Gand

Het doel van onze studie was de meest heterogene facetten te belichten die in nauw verband stonden met ons thema. We zijn er ons ook volledig van bewust niet de volledigheid te hebben bereikt. Toch hopen we met onze informatie een steentje te hebben bijgebracht om een beter inzicht te krijgen in de litografische, ambachtelijke en opkomende industriële wereld van de 19de eeuw.

Tevens hopen we de meest pregnante vragen die zich bij de lezer voordeden in verband met ons thema, te hebben opgelost.

Margriet BAERT

BOEKBESPREKING

Karel CLYBOUW. Geschiedenis van de Visserskapel ze-Lieve-Vrouw-ter-Duinen te Bredene. 1978.

Na een wandeling van een tiental minuten vanaf de Duinenstraat te Bredene bemerkt u rechts, verborgen in het groen, de kapel van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Duinen, bij de plaatselijke bevolking in de streek beter bekend als *Het kapelleke* of het *Visserskapelleke*. Dit bedevaartoord, ontstaan in het begin van de achttiende eeuw, is ongetwijfeld een van de belangrijkste pelgrimsplaatsen langs onze kust. Dat bemerkt u onmiddellijk aan de talrijke offeranden in de kapel. Vooral de vissersbevolking vereert er Onze-Lieve-Vrouw. (Magda CAFMEYER in *Van Doop tot Uitvaart*, Brugge, 1958, hoofdstuk *Er is een kindetje geboren ...* p.14, verklaart: Voor de goede afloop, in 't noorden gaan ze bij voorkeur naar Onze-Lieve-Vrouw van Breninge (Bredene)).

Sinds meer dan tweehonderd jaar beleeft het kapelletje een merkwaardige volkstoeloop uit de streek, vooral van de vissersbevolking van Oostende en

omliggende gemeenten. «*Het is een van de zeldzame plekjes waar een beetje vrome stemming hangt en velen de kalme slag van het hart terug vinden in een stil gebied. Het wekt de nieuwsgierigheid van toeristen en badgasten.*» Aldus noteert de auteur het. De publikatie is aan een tweede, herziene uitgave toe. De eerste uitgave is een zeldzaamheid geworden. Karel Clybouw vertelt alle bijzonderheden over het gebouw en de bedevaart, vanaf talrijke legenden over het ontstaan, de diverse verbouwingen, de bedevaarten en volksgebruiken. In die zin gaat het niet alleen om de geschiedenis van een bedevaartoord, maar ook een beetje om die van Bredene en de omgeving.

Te bestellen bij de auteur Karel Clybouw, Residentie Nautilus, App. C.9, Zandheuvel 1, 8401 Bredene. Prijs 145 F + 15 F verzendingskosten. (1)

J. Van Effelterre

---

(1) De auteur publiceerde in O.V.Z. 18 (1943) 42 — 44 : *Aftelrijmpjes uit Bredene-aan-Zee*. A. Aftellen. B. Aantellen. C. Aan- en aftellen.

Zoeken en Zanten

LOKOMOTIEVEN en NAAMGEVING

In ons tijdschrift verschenen ettelijke bijdragen inzake naamgeving van treinen.

De lokomotief is een voertuig op rails, oorspronkelijk meestal door stoom in beweging gebracht, als voorspan van een spoortrein en de persoon, belast met het (be)sturen van de (stoom)machine, kreeg als naam «*machinist*».

Deze man voelde zich door een speciale en persoonlijke band met zijn tuig gebonden. Het spreekt vanzelf, dat hij een eigen naam of teken aan zijn lokomotief wenste te geven.

Een Brusselaar had op een in het oog springende plaats van zijn tuig, vlak boven de vuurdeur, een koperen plaatje, ongeveer vier op acht cm groot, aangebracht met het inschrift: MARGERIET! Het was de naam van zijn echtgenote.

— *Er bestaat een klein verschil tussen mijne lokomotief en mijn vrouw, niet omdat ik bij de ene een keer een nacht en dan bij de andere de nacht en de dag om beurt moet doorbrengen, maar om de belangrijke grond : de lokomotief brengt mij op, maar mijn vrouw geeft uit ...*

Na de eerste wereldoorlog 1914 — 1918 hadden de Duitsers in een vorm van oorlogsschade treinen en lokomotieven aan ons land afgestaan. De lokomotieven werden *velo's* gedoopt, omdat vooral de twee uitzonderlijk grote wielen de aandacht trokken. Ze hadden een diameter van twee meter tien centimeter en konden een snelheid van honderdtwintig kilometer ontwikkelen ...

Lokomotief type 69 kreeg de naam *Charleston*. Die stond rechtstreeks in verband met de dans en de beweging die er mede gemoeid was. Toen de trein zijn volle snelheid ontwikkelde, veroorzaakte de lokomotief een wiegende beweging, als een persoon die lichtjes weg en weer zijdelings slingerde.

Lokomotief type 72 was *de geit*. Waar komt een naam vandaan? Het tuig had onderaan een brede buik en twee uitspringende zijdelingse cilindervormige cilinders. Bepaalde lieden hadden in die vorm de gestalte van een geit opgemerkt en het tuig kreeg zijn naam.

Wanneer een machinist 's morgens of in de loop van de dag in een rangeerstation arriveerde, vroeg hij gewoon :

— Baas, welk een machine heb ik vandaag?

Dan klonk het voor ons raadselachtig antwoord :

— Pak *de velo* die op zeven staat! (op rail zeven dan ...)

Roger Guns & Renaat van der Linden

PERSONALIA

Prof. H. Plomteux in Italië bekroond.

De vijf Ligurische provincies hebben de prijs «Luigi de Martini» toegekend aan prof. dr. Hugo Plomteux voor zijn publikaties en lopend onderzoek over de dialecten van dit deel van N.W.-Italië. De plechtige uitreiking heeft plaats gehad in Genua op negentwintig april.

Het Beheer van de Bond biedt, in naam van alle medeleden, prof. Plomteux zijn diepdoorvoelde felicitaties aan.

De redactie

HET STROMUZIEK te ERPE - MERE

Halve eeuw amusementsvereniging en een Wijkburgemeester

1. Stichting

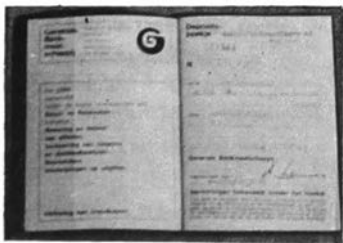
Het ontstaan van een vereniging 'te lande' krijg je gewoonlijk niet nauwkeurig met datum en namen op een schoteltje aangeboden. Er heerst vaak zelfs een lichte tegenstrijdigheid. De ene persoon verklaart je stellig en stout : «Het stromuziek» werd opgericht in 1923. Een ander veronderstelt 1928. Een ongewoon dokument geldt dan als bewijs : een spaarboekje. Cyriel Moerenhout, Sevecootstraat 68, Erpe, oud-gemeenteraadslid en voorzitter in boven aangegeven jaar, legt u een spaarboekje voor, op naam van :

Maatschappij DE LUSTIGE STROHALMEN (zonder statuten)

Cyriel Moerenhout, voorzitter
Arthur van Wesemael, schrijver
Oscar van Wesemael, penningmeester

De eerste storting dateert van acht september 1929. De hoogste som in dat jaar bedraagt 565 frank, maar in 1930 is het saldo tot 1 frank herleid. Het betreft alleszins een ongebruikelijke bron als datering. Heeft een bestuurslid in 1929 voorgesteld het geld op een spaarboekje te «plaatsen» om zoveel mogelijk interest te boeken? We waren niet in staat de drijfveer van deze handelwijze te achterhalen.

In elk geval bezit de vereniging DE STROHALM thans een depositoboekje bij de Generale Bankmaatschappij te Erpe-Mere, op naam van Adolf Vermeiren en Maurits Van de Wiele, sinds zeven februari 1977. Dergelijke elementen komen veelal niet van pas bij de behandeling van een groepering, maar we beschouwden die wel de moeite als uiting van organisatiegeest, en van een financiële verhandeling.

Afb. 1 - Spaarboekje G.

2. Wijkvereniging Sevecoot

De wijk Sevecoot is immer tuk geweest op een vorm van zelfstandigheid. De naam **Zevekote** treft u aan in het arrondissement Oostende, bij Gistel. De taalkundige Mansion vindt de uitleg in «zeven koten» als kleine, armoedige woningen, hutten. Alb. Carnoy zoekt een uitleg in de term «zeve» als een soort sluis, zeef. Zevekot zou op een deel van dit tuig terugslaan. (1)

Een paar lokale dorpsfilosofen delen je mede, dat de naam verband houdt met een inwijkeling uit Zevekote in West-Vlaanderen, die de naam van zijn lokaliteit aan de wijk zou hebben verleend. Er is dus keus voorhanden.

Een wijk die zich respekteert, beleeft een eigen kermis, los van het centrum. De bewoners hebben er immer een Sevecootkermis gekend die steevast een aanvang neemt op de zaterdag vóór eenentwintig juli. Iedere «Sevecootman» kreeg vroeger in die periode een briefje met de kandidaten voor de verkiezing van de eigen burgemeester. Op de feestdag van 21 juli trok een stoet door de gemeente. De nieuw gekozen burgemeester nam, gebeurlijk met familie en sympatizanten, plaats op een versierde kar, getrokken door een paard. Elkeen beschouwde het als hét normaalste feit dat het stromuziek op kop marcheerde. De eerste burgemeester van Sevecoot was Jan van Wesemael in 1923.

Arthur De Sutter heeft bij die gelegenheid een passend «wijklied» geschreven, en spijs het verdwijnen van de wijkburgemeester sinds is de tekst tot op heden het «lijflied» van de vereniging gebleven. Het telt vijf strofen. De naam «Jan» blijft ongewijzigd behouden, eveneens de naam Pruij voor de Champetter.

1	Liedje van 't SEVECOOT	Refrein
Wie kent er ons schoon gebuurt niet?		Komt mannen al en vrouwen vooral.
Het vermaarde Sevecoot,		Allen mee naar 't Sevecoot
Waar reeds al zovele jaren		Daar is leute en plezier
Allen trekken aan één koord.		't Is vandaag de schoonste dag
Om het volk te doen genieten		Dat men hulde brengen mag.
Van die oude Vlaamse leut		Kom, ga mee met ons op zwier
Waar zich niemand kan verdrieten		Toe, vooruit gelijk het kan.
Waar men leeft in eer en deugd.		Voor het feest van onze pruij en van Burgemeester Jan.

(1) MANSION. *Voornaamste Bestanddelen der Vlaamsche plaatsnamen*. 1935, 88.
CARNOY A., *Dictionnaire étymologique du nom des communes de Belgique*. Leuven, 1939, 656.
Er bestaan nog *Zeveneken* (zeven eiken) in Oost-Vlaanderen en *Zevendonk* te Turnhout (Antwerpen).

Aan het hoofd van ons gebuurte
staat de goeie brave Jan
Die reeds meer dan dertig jaren
het bestuur in handen nam.
En wie kan er over klagen
Kijk naar land en huis en veld:
Alles net om te behagen
En daarbij een kas vol geld!

Met hem moet men ook vernoemen
De flinke champetter Pruijm
Hij kan ons soms vies beloeien
Maar is toch steeds in goede luim
Kunt ge hem ooit iets mis vragen
't Weze dan voor land en huis
Daarom moet hij het ook verdragen
Als we roepen : Leve Pruijm!

Laat ons vandaag en morgen vieren
de twee helden van ons gehucht
Laat ons dansen, zingen en zwieren
Geeft uw vreugde vrije lucht
Doch wilt altijd steeds gedenken
Dat het deftig wezen moet
D'eer van 't Sevecoot niet schenden
Doe uw plicht : dan is het goed.

Arthur De Sutter

1. Wie kent er ons schoon ge-bruur-te niet? Het ver-maerde Le-ve-coot.
Waar reeds al zo-ve-le... ja-ren. Al-len trek-ken aan een koord, om het
volk te doen ge-nie-ten van die ou-de Vlaamse leut. Waar eich
niemand kan ver-drie-ten. Waar men leeft in eer en deugd.

KEEVERS
Kom mannen al, vrouwen vooral! Se-ten mee naar Le-ve-coot. Daar is
leute en ple-zier. 't Is van-daag de schoonste dag, dat men
hulde brengen mag. Kom ga mee met ons op zwier. Doe voor-
uit gelijk het kan. Voor het feest van on-ze pruijm en van
bur-gemeester Jan. * (Naar de versie van Mevr. Vermeire)
Expe-rience

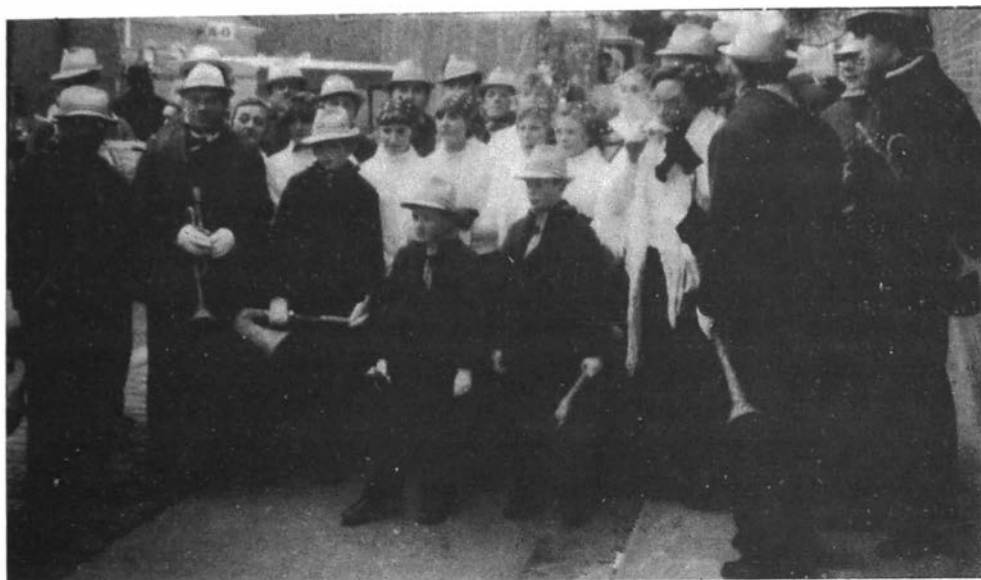
Tijdens de uitvoering stijgt de stem ongewoon, in de eerste stroof, keervers 1 kleine secunde, en tweede troof, terug 1 kleine secunde, dus een hele toon van Bes naar C groot. Nota van kollega Wilfried de Rouck die ik nogmaals dank voor de overschrijving.

De dorpsdichter, kasseilegger en meer van beroep, kent de waarde van de geboortegrond : **ons schoon gebuurte - kijk naar land en huis en veld - vraag eens iets voor land of huis**. De twee helden krijgen de klemtoon : de goeie, brave Jan, sedert meer dan dertig jaar een burgervader, en de flinke Champetter Pruij! Een feest vol leute en plezier, met man en vrouw op zwier, moet deftig verlopen, om de eer van het Sevecoot niet te schenden.

Indien de verklaring van de auteur Arthur De Sutter klopt, én daar mogen we niet aan twijfelen, dan weerklinkt dit lied met vaste regelmaat sinds vijfenvijftig jaar. Mogen we verklaren, dat op deze wijze (én melodie, én manier van optreden) twee generaties, of een derde reeds een onverminderde hulde brengen aan de pionier Jan Van Wesemael, die de eigenheid van de wijk bevestigde met de titel en het feest van een eigen burgemeester?

In het begin waren er onmiddellijk dertig tot veertig mannen als muzikant bij de Strohalm aangesloten. De landelijke kledij bestempelde hun uniform : een rode zakdoek met witte bollen werd om de hals geknoopt en vastgelegd in de huls van een lucifers- of stekskesdoosje. Een blauwe kiel en een strooien pet vormden een passend geheel. We dienen ons het levenskader van meer dan een halve eeuw zo getrouw mogelijk voor te stellen, om te beseffen, dat «klompen» er totaal als vanzelfsprekend bij horen en zeker niet als een soort opsmuk. De jaarlijkse tocht doorheen de gemeente 'verliep te voet' en van uitstappen ver of bij was, bij gebrek aan speciale feesten, geen spraak. Van in het begin zijn de vrouwen bij het stromuziek betrokken geweest. De slotzin in elke strofe van het lied beklemtoont de uitnodiging. Volgens de enen namen de vrouwen deel aan de tocht en de optocht om de mannen zoveel mogelijk uit de kroegen te houden, volgens de anderen, omdat mannen en vrouwen zich op de wijk immer samen hebben vermaakt, in een zonnige gebuurtegeest.

De tweede burgervader was Gustaaf Nijs, bijgenaamd Stanzen Zwart. Als derde kwam Alfred De Ras, alias Matjen, aan de beurt, en als vierde verkozen de bewoners Maurits Van de Wiele, die reeds meer dan tien jaar de sjerp om de buik gordt en die klaarblijkelijk burgemeester blijft, bij gebrek aan andere en betere kandidaten.

Afb. 2 - Tijdens een uitstap.

Om een burgemeester waardig te laten optreden, hoort er een veldwachter bij. Gustaaf Van Keymeulen werd de eerste wijkchampetter. Zijn bijnaam luidt de Pruim en zo verschijnt hij in het lied. Arthur De Saedeleer volgde hem op. Die is ook reeds overleden. Sindsdien is deze post afgeschaft.

Het stamlokaal wisselde eveneens. Eerst vergaderden de muzikanten bij Gust Nijs, enkele jaren nadien bij Pezen Tuur, en thans in café De Vos Sevecootstraat 77, de verzamelplaats, bij Martha Nijs.

Het past hier de huidige uitnodigingskaart voor de leden in te schakelen, om daardoor de drievoudige rol van een gebeurlijke vergadering aan te halen : bestuursvergadering - herhaling of repēitit̄ie - en uitstap. Een lokaal is immer een verzamelpunt, ook voor een reis. Elkeen vindt het gewoon, dat het bestuur naamloos blijft. Daar is in eerste instantie de voorzitter, een populaire figuur : Oscar De Schrijver, Erondegemkouterweg 9c, kantonnier in Brussel, brigadier tweede klas, voorzitter van de plaatselijke vinkenmaatschappij. Hij heeft de wagen van De Strohalm opnieuw aan het rollen gebracht en anderen hebben dapper geduwd en gestuwd.

In 1976 stond te Erpe de viering van de honderdjarige Tistje de wever, Jan-Baptist Neirinckx, op 1 februari 1976, op het programma. De overheid wenst een stoet, zo mogelijk. De oplossing bestaat erin, dat elke wijk een aparte prestatie zou leveren, zo mogelijk met betrekking op de eigenheid.

AMUSEMENTSVERENIGING DE STROHALM

Lokaal : CAFE DE VOS, Sevecootstraat 77, ERPE

Geacht Medelid,

We nodigen u vriendelijk uit de BESTUURSVERGADERING —
HERHALING — UITSTAP bij te wonen op .....
de ..... te ..... uur.

Het Bestuur.

KLEDING A V E K – Sevecootstraat 1, ERPE

Tel. 21.77.96

**Grote keus in HERENBROEKEN — HEMDEN — KLAKKEN
Werkkledij — Ondergoed — Pulls — Kousen**

De herinnering van de oudere generatie richtte zich rechtstreeks naar het «stromuziek». De jeugd trad ze geestdriftig bij. Na een rust- en roestperiode van ruim dertig jaar kwam het stromuziek springlevend op de wereld onder de lichtjes gewijzigde naam «De Strohalme». Thans telt de wijk slechts één herberg meer, café De Vos, bij Julien Uvette.

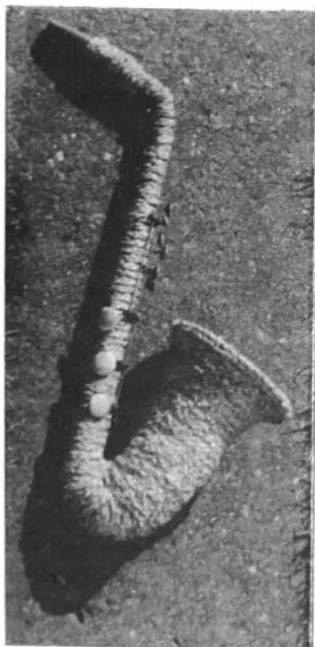

Afb. 3 - De vlag.

De spelende leden houden er om de veertien dagen hun repetitie. Solfège als dusdanig kennen ze niet. Ze beschikken echter over een uitstekend muzikaal gehoor en een uitzonderlijke feeling voor ritmiek. Daar ze geen noten lezen, geschiedt het aanleren langs bandopnamen. Een nieuwe mars en melodie neuriën de leden mede. Een verandering in deze manier van aanleren gebeurt door de inschakeling van een paar leraars-muzikanten, die deel uitmaken van een puik orkest (en wensen onbekend te blijven). Het repertoire breidt uit.

In principe vlecht ieder lid zijn eigen instrument. Het korps telt twaalf trompetten, zes saxofoons, zeven klarinetten, een tuba, een bombardon, een hoorn en een trommel. Elkeen vervaardigt het eigen instrument, zo vormgetrouw mogelijk, met een stevige draad of en plastieke elektriciteitsbuis en «zodra de armatuur in orde is», overtrekt hij (of zijn dame) het geheel met rogge- of haverstro. Het vlechten van het stro vergt heel wat geduld en kunde; elk tuig heeft de waarde van een blaasinstrument. In werkelijkheid gaat het om een fluitje, met de waarde van een fijfer of dwarsfluit, gehecht aan het instrument, dat elk lid modeleert naar eigen smaak en inspiratie. Het ligt voor de hand, dat niet alle instrumenten totaal gelijkaardig en gelijkwaardig zijn! Maurits Van de Wiele, de huidige wijkburgemeester, speelt steeds een belangrijke rol bij het vlechten. Er is allerlei kunst- en vliegwerk betrokken bij de vervaardiging van onderdelen, plastieken wasspelden en lepels komen in aanmerking als sleutel bij een instrument.

Afb. 4 - Een paar instrumenten

De publikatie **Zo was ... Erpe**, samengesteld en ingeleid door Albert D'HOKER, uitg. C. de Vries - Brouwers, Antwerpen-Amsterdam, 1977, toont op blz. 79 Het Stromuziek, ter gelegenheid van de Inhuldiging van burgemeester Richard Meuleman. Thans treedt «De Strohalm» op in karnavalstoeten, de Oogststoet te Massemen, stoeten te Oudegem en Wichelen, in feesten ver en bij, en verleent onbaatzuchtig medewerking aan liefdadigheidsmanifestaties, onlangs nog ten voordele van gehandicapten in Viane-Moerbeke bij Geraardsbergen.

De maatschappij omsluit niet alleen de leden en hun familie, groot en klein, maar tegelijk de hele buurt of wijk. Een keurig bewijs daarvan treffen we aan in deze uitnodiging.

AMUSEMENTSVERENIGING

Erpe, 12 mei 1977

DE STROHALM

Lokaal : CAFE DE VOS

Sevecootstraat 77, Erpe

Beste buur, sympatisant,

De amusementsvereniging «DE STROHALM» heeft het genoegen U uit te nodigen tot de eerste voorstelling van de film «De Strohalm», een film over het stromuziek van 't Sevecoot.

De voorstelling heeft plaats op vrijdag 20 mei te 20 uur in het lokaal bij de heer Huvet Julien.

IEDEREEN IS VAN HARTE WELKOM

GRATIS

TOEGANG

Het bestuur!

Het olijke en vrolijke Stromuziek van Erpe - Sevecoot weerspiegelt niet alleen een volks streven van het zuiverste karaat, maar tevens het bestaan van een wijkburgemeester, een vorm van eigenheid en zelfstandigheid die wellicht meer voorkomt dan we vermoeden. Je treft voorbeelden aan, zo in Rozebeke - Zwalm (De Beiaard, weekblad, Zottegem, 8 juli 1978), de wijk 't Broek te Vilvoorde, opnieuw een wijkkermis met de verkiezing van een wijkburgemeester, na vele jaren van onderbreking (Het Laatste Nieuws, 12 juli 1978, uitg. Brussel-Pajottenland), de Joeperkermis of Joerperfeesten te Neder-Overheembeek, voor de dertigste maal met een wijkburgemeester, zijn gelegenheidsdame en -champerter (Laatste Nieuws, 19 mei 1978, uitg. Brussel), de wijk Papstraat te Zingem, met drie kandidaten in 1978 (Het

Volk, Gent 10 mei 1978), waar de drie kandidaten zeker een plaats bekomen, want naast het burgemeesterschap is er het mandaat van eerste en tweede schepenvakant. Op de wijk De Ring te Hamme kiezen de inwoners hun burgemeester tijdens de buurtfeesten op 20 mei 1978 (Gazet van Antwerpen, uitg. Oost-Vlaanderen, 17 mei 1978). Met deze sobere aanwijzingen verstrekken we een gebruik, dat elke lezer en weetgierige met verdere voorbeelden en feesten kan aanvullen.

In de wijk te Erpe spannen de muzikanten de kroon. Ze hebben niet alleen een eigen burgemeester, maar tevens een muziekmaatschappij die de hele wijk omvat, in organisatie en plezier. Ze dragen niet voor niets de naam «Amusementsvereniging».

Inlichtingen in dank ontvangen van Albert D'hoker, A. Vermeiren, Dirk De Boeck, Arthur De Sutter, Oscar De Schrijver, e.a.

Renaat van der Linden.

BOEKBESPREKING

A. van KEYMEULEN en Ivo SUETENS. *Munten en eretekens van het Koninkrijk België 1831 — 1976. Woord vooraf door Martin WITTEK. Toelichting door J. LIPPENS.* Brussel, Kon. Bibliotheek Albert I. 1977, 1844, 217 ill.

Munten zijn gebonden aan het dagelijks brood en het bier, aan ontspanning en inspanning. We weten er bar weinig over. Daarom juist heeft de inleiding en de tekst van Albert van Keymeulen waarachtig veel waarde voor volkskundigen en vorsers allerlei. Hij behandelt Beeldenaars en Muntontwerpers, Herdenkingsmunten, Munstslagplaatsen en Munttekens, de Taal van de Omschriften, in het *Eerste Deel A Munten*, met een nauwkeurige beschrijving van 103 munten. *B Vorstenportretten op de munten van de zuidelijke nederlanden en van het Koninkrijk België* bevat een Inleiding van tien blz. en een kataloog van honderdzeventig munten. Ivo Suetens ontleedt en beschrijft van pag. 109 tot 148 de *Eretekens*, 221 in totaal. Eretekens van het Koninklijk

Huis, van Leopold II tot heden, andere onderscheidingen, eretekens met betrekking op het Koninklijk Huis treden aan in een keurige en kleurige rij, met allerlei titels, zo Burgerlijk Ereteken voor daden van moed, toewijding en menselijkheid, Eremedaille van het Gevangenisbeheer, Ster van Kadet van de Arbeid, Herinneringsmedaille van de buitenlandse oorlogstoneelen, enz. Deze recensie is bondig, vermits ons lid Jos van Effelterre het plan opvat een afzonderlijke bijdrage aan de eretekens te wijden. De 217 illustraties zijn puik en vormen een streling voor ogen en geest. De uitgave kwam tot stand naar aanleiding van de expositie in febr. — april 1977.

Renaat van der Linden

IN MEMORIAM

Jules De Bodt

Geraardsbergen 1896 — 18 mei 1978

Bij de voorbereiding van het boek *Levende Kunst in Zuid-Oost-Vlaanderen* (1) zochten we naar de mogelijkheid om in de toekomst dusdanig boek samen te stellen, niet uitsluitend aan plastische artiesten gewijd, maar waar eens volkse dichters en zangers zouden aan hun trekken komen.

Tweemaal reeds werd Jules De Bodt vermeld in onze uitgaven : in Oostvlaamse Zanten LI (1976) p. 235 - 236. Op vijf augustus 1976, in het kader van onze gouddag te Moerbeke, «*gaf de volkskunstzanger en dichter Jules De Bodt tijdens het middagmaal in het restaurant Hemelrijk te Geraardsbergen enkele nummers uit zijn repertorium ten beste*» (2). Hij was uiterst gelukkig er in het midden van de volkskundigen te kunnen optreden. De Volkskundige Kroniek (Informatie — Dokumentatie — Boekbesprekingen) XII (1977) nr 3. & 4, maart — april vermeldt het optreden van twee bondsleden op de televisie in de uitzending «*Jonger dan je denkt*» op drieëntwintig december 1976, nl. van Jozef Coutuer (70) en van Jules De Bodt (80).

Jules DE BODT
(GERAARDSBERGEN)

biedt U
zijn
DERDE
bundel
gedichten
aan ter
herinnering
van

65 JAAR

VOLKSDICHTER

Te lied : «Laogs de Denders» gemaakt op 13½ jarige leeftijd !

150 LIEDJES en GEDICHTEN

PRIJS : 50 fr.

Kaft van de derde
liederenbundel.

(1) *Levende Kunst in Zuid-Oost-Vlaanderen*. O.V.Z. XLVIII (1973) 135.

(2) Zie : *De Vaandrig*, weekblad voor Geraardsbergen, 27 mei 1978.

Jules De Bodt, de gekende en gevierde volkszanger uit de streek van Geraardsbergen, trad op met een tricolore om de lenden, als burgemeester voor de derde leeftijd in zijn gewest. Hij publiceerde voor een paar jaar zijn derde bundel gedichten : 65 jaar volksdichter, honderdvijftig liedjes en gedichten.

Ons besluit stond vast om een afzonderlijke bijdrage aan deze vooraanstaande figuur te wijden : de dichter en zanger die een lang bestaan in dienst van het broeiende en bruisende volksleven had gestaan.

Hoevele onderwerpen hat hij aangeraakt? Hoevele personen had hij gehuldigd? Bij hoevele gelegenheden was hij opgetreden met een eigenaardig en persoonlijk lied?

Op de binnenkaf van zijn derde bundel tref je de zelfbekentenis aan : *Ik stel me voor ...*

Ik ben in 't leven steeds kontent
Ik droom niet van kastelen
En had ik morgen gene cent
Ik zou er niet om wenen.

In een vijftigtal rijmen tekent hij zijn portret, maar dan zodanig, dat hij er de vele vrienden van zijn jeugd, de kennismaking met zijn vrouwke lief en fijn, het werken dag en nacht, de vijf kinderen ... en een levensfilosofie van de goede kant bij betreft :

*Zo is het leven : 't komt en 't gaat.
Een raad mag ik u geven.
't Is schoon als men mekaar verstaat :
Dat is 't geluk in 't leven!*

---

*En op het kruisje van mijn graf
Zal men een dichtje vijzen
«Hier rust hij zacht — de wil van God —
De moppentapper Jules De Bodt»*

Hij was een grappige en schalkse Uilenspiegel, die zich bij elke gebeurtenis van zijn buurt, van de hele gemeenschap in de «stad», tijdens de laatste jaren, van alle gepensioneerden (en daar zijn er vele) betrokken voelde.

De titels van zijn gedichten en liederen weerspiegelen de geest van zijn werk :

- 1 familiaal : Aan mijn moeder; Aan mijn grootmoeder; Vader alleen.
- 2 sociaal : Zes maanden oud; De tijd gaat snel voorbij; Ieder huis heeft zijn kruis; De klacht van 't Manneke-Pis, enz.
- 3 kultureel : St.-Niklaaslied; De geboorte van Jezus; Aan Stijn Streuvels (Frank Lateur) om slechts even enkele titels aan te halen uit de reeks van vijftiennegentig gedichten in zijn derde bundel. Jules De Bodt is een volksdichter in de ware en verheven zin van het woord : eerlijk en gemoedelijk, gebonden aan alle wisselingen van het familiaal en maatschappelijk leven en streven, fel in zijn belijdenis en getuigenis van het goede, leuk en prettig in zijn weergave en woordenschat. Hij blijft leven in de geest en gemoederen van de Geraardsbergenaars en in het vizier van vorsers die het volkse lied uitpluizen. De volkskundigen gedenken hem als een vriend die de rijkdom van zijn hart en geest mild en mooi wegschonk.

Renaat van der Linden

IN MEMORIAM

Frans van Immerseel

Borsbeek 1909 — Wilrijk 5 februari 1978

In februari 1976 verscheen het merkwaardig werk : *Frans van Immerseel, karikaturist, houtsnijder, glazenier, stoetenbouwer.*

Een recensie daarvan verscheen in de vorige jaargang van ons tijdschrift, p. 169 - 170. De letterkundige en journalist Gaston Durnez heeft er zelfs een Graftschrift voor Frans van Immerseel in gesteld :

**Ik was getekend
het bleef niet duren
en ik mocht mijn kat niet sturen.**

Niemand kon op dat ogenblik vermoeden, dat de dood zo vlug zou toeslaan. Hij overleed op een zondagmorgen in het Sint-Kamilusziekenhuis te Wilrijk. Na de uitvaartliturgie in de St.-Bavokerk te Wilrijk had de teraardebestelling plaats op de begraafplaats Steytelinck te Wilrijk. Honderden vrienden en bekenden woonden de uitvaartplechtigheid bij. Leden van het St.-Maartensfonds droegen de met de leeuwenvlag getooide kist buiten en jongeren van «Were - Di» vormden de erehaag.

Het boven aangehaald werk zal zijn verdiensten blijvend belichten. Hij was een veelzijdig kunstenaar en volkskundige. Hij was ontwerper en bouwer van menige stoet, publiceerde talrijke karikaturen, illustreerde, vaak op ontroerende volkse wijze meer dan vijfhonderd boeken, schonk ons in 1929 -30 de bekende reeks «Vlaamse Koppen», met portretten o.a. van Guido Gezelle, Stijn Streuvels, Oscar de Gruyter, Pol de Mont, Felix Timmermans, Jef van Hoof, e.a. Zijn getekende spreekwoorden oogstten een verdiende bijval. Van 1953 tot 1969 legde hij zich toe op de studie van de glasramen en er volgden talrijke opdrachten en bestellingen voor dit kunstvak in binnen- en buitenland. De «Kring der Seizoenen», «De Paastijdgebakken», «Uurautomaten» maken deel uit van zijn beste werk op volkskundig gebied. Als illustrator en glazenier, als graficus en stoetenbouwer bekleedt hij een plaats onder de vooraanstaande volkskundigen.

Renaat van der Linden.

IN MEMORIAM

Prof. Dr. P. J. Vandenhoute

1913 — 1978

Op 7 mei 1978 overleed te Smuid (Prov. Luxemburg) schielijk Dr. Pieter Jan Vandenhoute, in leven gewoon hoogleraar aan het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde (H.I.K.O.) van de Gentse Rijksuniversiteit.

Prof. Dr. P.J. VANDENHOUTE werd geboren te Puurs op 22 februari 1913. Hij volbracht zijn middelbare studiën aan het Onze-Lieve-Vrouwcollege te Boom en zijn hogere studiën aan de Gentse Alma Mater, waar hij in 1945 tot doctor in de kunstgeschiedenis en oudheidkunde promoveerde.

Na een verblijf aan de Ivoorkust (1938-1939) en na werkzaam te zijn geweest bij de Musea voor Oudheden en Toegepaste Kunst te Antwerpen en bij de Rijksuniversiteit te Leiden, werd hij op 1 januari 1949 benoemd tot docent aan het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde van RUG.

Bij K.B. van 25 september 1953 werd hij met ingang van 1 juli 1953 bevorderd tot hoogleraar.

Op 1 oktober 1965 werd hij benoemd tot gewoon hoogleraar en aangesteld tot titularis van de leerstoel voor «Primitieve kunst». Sinds 1 oktober 1974 werd de benaming van deze leerstoel gewijzigd in «Etnische kunst en etnologie». In het vakkenpakket zaten ook de verplichte cursussen «Volkskunde» en «Museumkunde».

Prof. Dr. P.J. VANDENHOUTE was tijdens de academiejaren 1951 — 1952 tot en met 1956 — 1957, 1961 — 1962 en 1962 — 1963 secretaris en gedurende de academiejaren 1957 — 1958 en 1958 — 1959 voorzitter van het H.I.K.O. Hij was eveneens directeur-diensthoofd van de Seminaries voor Etnische Kunst, Etnologie en Volkskunde (met etnografische verzamelingen). Deze verzameling, hoofdzakelijk van buiten-Europese musealia, is uitgebouwd in een didactische presentatie.

Prof. VANDENHOUTE werd in 1949 bekroond door de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten. Hij was lid van de Société des Océanistes te Parijs (1945), van het Nederlands Genootschap voor Antropologie te Amsterdam (1947), van de 3e wetenschappelijke commissie van het Instituut voor Wetenschappelijk Onderzoek in Centraal Afrika (1948 — 1956), van het Belgisch Comité van de Internationale Raad der Musea (1948), van het International Africa Institute te London (1951) en van de Raadgevende Kommissie van het Etnografisch Museum te Antwerpen (1957).

Hij was officier in de Leopoldsorde, Commandeur in de Kroonorde, Grootofficier in de Orde van Leopold II en drager van het Burgerlijk Kruis 1^e klasse.

Zijn wetenschappelijke bedrijvigheid vond haar neerslag in vele bijdragen en artikelen in binnen- en buitenlandse tijdschriften en verzamelwerken, waarin vooral zijn autoriteit op het gebied van de studie van het masker naar voren trad. Over de vele aspecten van de etnologische, museologische en volkskundige activiteit van Prof. Vandenhoute zal uitvoerig worden gehandeld in een *liber Memorialis* dat in voorbereiding is.

We belichten hier beknopt zijn activiteit op het gebied van de Volkskunde te Gent. Van bij het begin van zijn academische loopbaan doceerde hij de cursus Volkskunst, later onder de naam Etnische Kunst, omdat aldus de parallellen tussen de Europese en de Buiten-Europese volkskunst en volkstechniek beter konden worden beklemtoond. Na het emeritaat van Prof. Dr. P. De Keyser had Prof. Vandenhoute de eer de cursus Volkskunde in het H.I.K.O. en in de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte te doceren. Vrij vlug konden heel wat studenten worden aangetrokken, die onderwerpen uit de volkskunde behandelden voor hun proefschrift, zowel bij de toekomstige filologen als bij de kunsthistorici. Nadruk werd daarbij gelegd op de realia, de «Sachen» die ondermeer door «Wörter» worden benoemd, en die meestal uit de verzamelingen van het Gentse Museum voor Volkskunde komen. Daarom ging de grote belangstelling van Prof. Vandenhoute ook naar de volkskundige bedrijvigheid van onze Bond van Oostvlaamse Volkskundigen en van zijn Beheercommissie voor het Gentse Museum voor Volkskunde. In 1967 volgde hij a.h.w. Prof. Dr. P. De Keyser op in de Beheersorganen van Bond en Museum. Op zijn rijke ervaring inzake etnografische musea, te Antwerpen en Leiden opgedaan, werd nooit tevergeefs een beroep gedaan in verband met de uitbouw van het wetenschappelijk apparaat van de Gentse volkskundige verzamelingen. Ook aan het tijdschrift Oostvlaamse Zanten werkte hij mee. Reeds in 1966 publiceerde hij een indringend artikel over «Elementen uit de volkscultuur en de mythische wereldbeschouwing» (OVZ 41e jg 1966) p. 13 — 19 en 53 — 66).

Sedert zijn opname in de Raad van Beheer van onze Bond was hij bijna steeds één der leden van de jury van het Alfons De Cockfonds. Zijn verslagen over de ingezonden prijsvraagantwoorden waren grondige werkstukken, waarin gepeild werd naar het belang van de werken voor de vooruitgang van de volkskundige wetenschap. Was zijn oordeel soms streng, dan gebeurde dit pas na rijp beraad en steunde het op een uitvoerige motivering. Ook bij de Oostvlaamse provinciale Prijs voor Volkskunde was hij gedurende vele jaren een gewaardeerd jurylid.

Zijn activiteit als professor, als wetenschapsman, als organisator, die nog zo vele plannen bevatte, werd bruusk afgebroken. De leemte die hij achterlaat is er des te groter door. Immers de vele studenten die hij heeft gevormd, de vele onderzoekers die hij heeft geleid en geadviseerd, zullen in hem een wijze en beminnelijke persoonlijkheid missen, waarbij zij steeds voor steun en raad terecht konden. Moge de herinnering aan Prof. Vandenhoute al degenen die met hem regelmatig in contact kwamen, aansporen in zijn geest verder te werken op de vakgebieden die hem zo dierbaar waren.

De Bond en de Beheercommissie hebben passend aan de rouwende familie hun innige deelneming betuigd.

Dr. R. Haeseryn.

Veesnijders in Vlaanderen

De naam veesnijder tref je in geen woordenboek of in geen wettekst aan. Menigeen kijkt verrast op bij het vernemen van het woord. Geldt het een beroep? Is er een erkenning mede gemoeid? Voor beide vragen volgt een bevestigend antwoord. De ORDE DER DIERENARTSEN, Nederlandstalige Raad, Casinoplein 24, 9000 Gent, heeft de LIJST DER ERKENDE VEESNIJDERS verspreid, zoals het Ministerie van Landbouw die heeft opgesteld, in uitvoering van de wet van 23 april 1949. Hier leest u de reeks :

West-Vlaanderen

AARTRIJKE	Verschaeve Achiël	Dorpstraat 45
ALVERINGEM	Steenkiste Henri	Lovoetweg 147
BOEZINGE	Meire Gerard	
DIKSMUIDE	Scharlaeken Hector	Essenweg
DUDZELE	Bonte Gustaaf	Bruggesteeweg 15
	Van Acker René	Westkapellesteenweg 22
ELVERDINGE	Ameel Hector	
GELUVELD	Engelbeen Jozef	
GELUWE	Engelbeen Jules (Louis)	Beselarestaat
HOOGLEDE	Dejonghe André	Ronselarestaat 54
HOUTEM (Ieper)	Parret Jules	
JABBEKE	Logghe Charles	Stationsstraat 50
KOEKELARE	Logghe Camiel	Moerestraat
KOOLSKAMP	Delaere Adiel	Dorp
LANGEMARK	Vanderper Camille	Dorp
LAPSCHEURE	Maenhout Gerard	Hoogstraat
LEFFINGE	Steen Kamiel	Dorpstraat
LICHTERVELDE	Haspesslagh Lionel	Potterijstraat
LO	Bruynoghe Daniel	
LOPPEM	Ketels André	Oude Ieperstraat C115
MERKEM	Van Graefschepe Leon	De Kippe
MOERKERKE	Blomme André	Dorp 3
	Bostoën Jules	Dorp 56
	Van Acker Marcel	Hoom 3
NIEUWERKE	Parret Abel	Nieppestraat 16
OEDELEM	Vergauwen Maurice	Knesselarestaat 17
OUDENBURG	Meerschaert Georges	Zandvoorde/Brugstraat
	Meerschaert Louis	Stationstraat 18
	Vervisch Georges	Hoogstraat
POPERINGE	Van Caysele Gerard	Reningelsteenweg
PROVEN	Iermytte Jerome	
RENINGELST	Verhaeghe Oscar	Poperingestraat 20

ROESBRUGGE	Vercruysse Odiel	
RUISELEDE	Allemeersch Valeer	«Torens» Doomkerke
SINT-JAN/Ieper	Taveime Camille	
ST.-PIET.-KAPELLE	Bulcke Louis	Dorpstraat 18
STADEN	Volckaert Marcel	Bruggestraat
VEURNE	Van Ham Richard	
VOORMEZELE	Callens Camille	
WATOU	Parret Victor	Dorp
WERKEN	Logghe Louis	Dorpstraat
WESTKAPELLE	De Groote Adolf	Hoekestraat
WESTKERKE	Dewitte André	Gistelsteenweg 25
WESTOUTER	Lermytte Albert	St.-Pieterstraat
WESTVLETEREN	Désayer Dionisius	Poperingestraat
WINGENE	Vandehoede Adiel	Rijsberghe
	Vandehoede Aimé	Pijpe
WOUMEN	Declerck Camiel	Jonkershove
ZARREN	Volcke-Sinnaeve Cam.	Kruisstraat
ZEDELGEM	Ryheul Georges	Torhoutsesteenweg F 108
ZUIENKERKE	Verscheure Omer	Kerkstraat 2
	Verscheure Theophiel	Kerkstraat 7

Oost-Vlaanderen

AALTER	Ornelis Maurits	Stationstraat 35
	Vandenbon Oscar	Brug Zuid 10
ASSENEDE	De Ceulenaere Jan	Weststraat 7
BACHTE-MARIA- LEERNE	Van Lemberghe André	Dorpstraat 68
	Verwee Aster	Dorpstraat 85
BASSEVELDE	De Pape Arseen	Dorpsstraat 41
	De Pape Henri	Dorpsstraat 35
BELSELE	Broeckx Emiel	
BOEKHOUTE	Maenhout Casimir	Noordstraat 27
BOTTELARE	Van Huffel Edmond	Astridlaan
DEINZE	Maesele Omer	Gentpoortstraat 38
DESTELBERGEN	De Vos Livien	
DRONGEN	Snauwaert Robert	Stationsstraat 43
	Steenbeke Michel	Stationstraat 51
EKSAARDE	Stevens Abel	
ERTVELDE	Moens André	Kroonstraat 1
	Verdegem Jules	Stuivenberg 9
	Verzee Maurice	Pastorijstraat 32
GAVERE	Meiresonne Valeer	
KALKEN	Stevens René	
KLUIZEN	Aerens Etienne	Nieuwe Weg 6
	Aerens René	Dorpsstraat 90
KNESSELARE	Buyse André	Kapellestraat 5
	Buyse Jules	Kapellestraat 7
MALDEGEM	Bottelier Walter	Eelveldekalseide 163
	Cauwels Julien	Butswerve 3

MOERZEKE
NAZARETH
OORDEGEM
ST.-LAUREINS
SLEIDINGE

VRASSENE
ZELE
ZELZATE
ZEVENEKEN

Vermeulen Renaat
Vande Steen Remi
Van der Stuyft Germain
Rammelaere Philibert
De Pauw Maurits
Vereecke Roger
Massa Lucien
Geerlinck Robert
De Coninck Adolf
Stevens Abel
Van Landschoot Alberic

Hebbestraat 7
Steenweg Gent-Oudenaarde

Dorpsstraat 125
Westmoerstraat 5
Dorpsstraat 199 C

St.-Stevensstraat 43

Brabant

SINT-MARGRIETE
ZEMST

Missiaen Gerard
Janssens Joannes-Bapt.
Janssens Ludovicus
Van Asch Jan-Baptist

Dorpsstraat 5 A
Herberg De Snijder - Kleempoel
zelfde adres
Bos van Aa 18

Deze lijst van mei 1960 bevat voor West-Vlaanderen tweeënvijftig figuren, voor Oost-Vlaanderen zevenendertig en voor Brabant vier. Deze personen hebben zich ten dienste gesteld van de landbouwers, en enkelen staan nog in hun dienst. Wat weten we van deze personen? Van wie hebben ze het vak van « kastreren » geleerd? Het gaat in verschillende gevallen om een erfgoed, van vader op zoon, zelfs voor drie en vier generaties. Je treft tot je verwondering hun titel aan in het telefoonboek, niet in de Gouden Gids, maar gewoon naast hun naam. Bij een paar lees je de titel op de plaat naast de voordeur, zo bij Germain Verstuyft te Oordegem. Van het eerste ogenblik af wil ik beklemtonen, dat deze lieden geen boerse of gewone lieden zijn, maar een ruim deel verdient de waardering van «voornaam» en «vooraanstaand». Met Germain Verstuyft knoopte ik kennis aan twintig jaar geleden.

Afb. 1 - Titel naast de deur

Germain VERSTUYFT

Germain Verstuyft woont te Oordegem. De straatnaam hoort blijkbaar ook bij zijn beroep, namelijk Varkensmarkt, nummer twee. Met hem knoopte ik kennis aan twintig jaar geleden, in zijn hoedanigheid van voorzitter van de St.-Adrianuskonfrerie (1).

Hij is geboren te Oordegem op achttien mei 1906 als zoon van Gustaaf, geb. te Oordegem op acht maart 1867 en er overleden op negenentwintig september 1936. Germain heeft het vak van veesnijder geleerd bij en de titel geërfd van zijn vader. Hier vindt u hun stempel naast elkaar :

Afb. 2 - Stempels van vader en zoon Verstuyft.

Zijn oom Jules, broeder van zijn vader, werkte samen met Gustaaf, zolang zijn levenskrachten het hem toelieten.

Gustaaf erfde en leerde het vak van zijn vader Joseph-Leopold en van diens broeder August. Deze twee erfden het vak van Charles. Als verst bekende treedt Jan-Baptist op.

Germain VERSTUYFT	X Cecile DE MULDER	..
° Oordegem 18.05.1906		° 30.10.1911 Oordegem
		+ 1.07.1970 Oordegem
Gustaaf VERSTUYFT	X Marie-Eulalie RAMAN/Jules VERSTUYFT,	
	oom	
° Oordegem 08.03.1867		° Destelbergen 14.05.1876
+ Oordegem 29.09.1936		+ Oordegem 13.12.1946

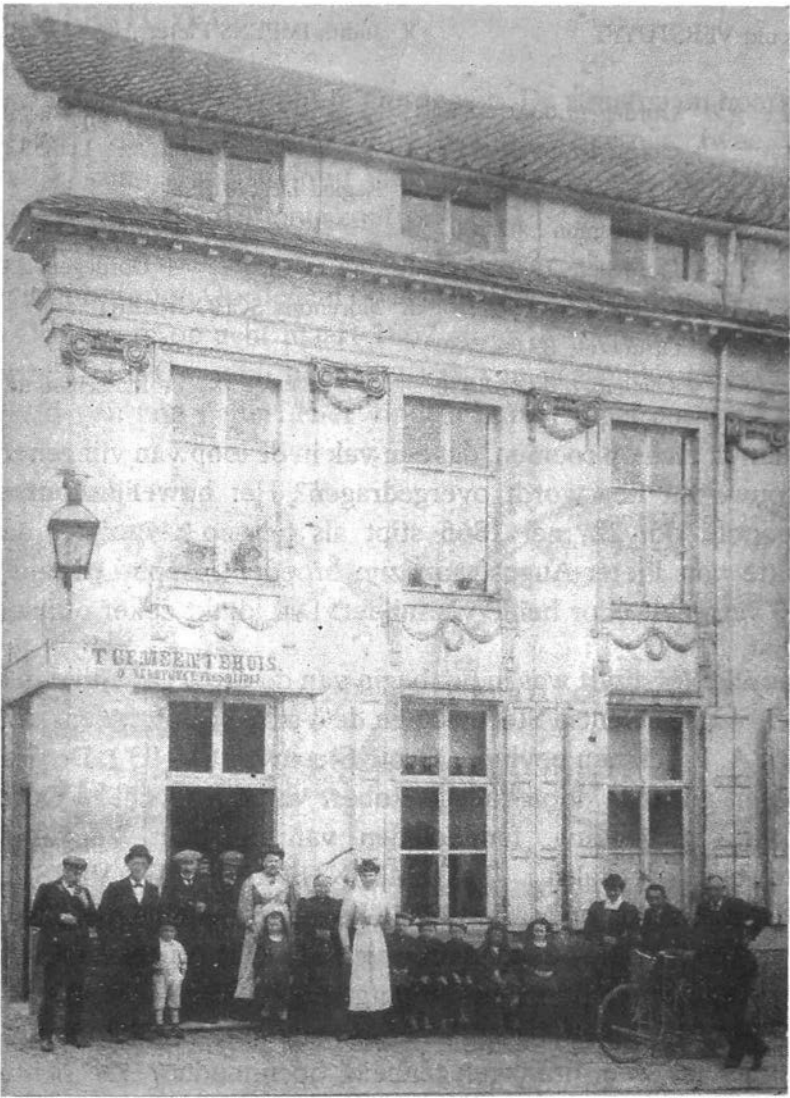
(1) *Bedevoartvaantjes in Oost-Vlaanderen. Legenden. Ikonografie. Volksgebruiken.* 1958, 254

Joseph-Leopold VERSTUYFT	X Judith IMPENS/Pieter-August VERSTUYFT, grootoom
° Oordegem 03.01.1832	° Westrem 30.01.1834
+ Oordegem 09.01.1903	+ Lede 13.12.1897
Charles-Louis VERSTUYFT	X Regina DE SMET
° Massemen ...02.1801	° Massemen 06.09.1799
+ Oordegem 19.03.1843	+ Oordegem 23.06.1864
Jean-Baptist VERSTUYFT	X Florentina SCHOCKAERT
° Oosterzele 09.06.1750	° 1761
+ Massemen 09.06.1830	+ Massemen 11.11.1811

Wie kan er zich op roemen, dat een vak in de loop van vijf generaties in houwe trouwe en fier wordt overgedragen? Het **huwelijkskontra**kt van Joseph-Leopold dd. 22 mei 1865 stipt als beroep **veesnijder** aan. Een **verkoopakte** van Pieter-August aan zijn broeder Joseph-Leopold dd. 17 april 1866 vermeldt voor beide **veesnijder**. Dat klinkt zeker officieel dan!

De familie Verstuyft was in het begin van de eeuw gevestigd in het huis op de hoek van de Gentse Steenweg en de Varkensmarkt, waar zich thans de bakkerij A. Brackman bevindt (Grote Steenweg 81 - 83). De prentkaart (in bruikleen gegeven door kollega Robert van der Gucht te Oordegem) toont het statig gebouw, familieleden van de stam Verstuyft, maar hoofdzaak blijft de tekst : 'T GEMEENTEHUIS - G. VERSTUYFT - VEESNIJDER. Gustaaf en Marie-Eulalie leverden niet alleen een bewijs van daadvaardigheid, maar van fijnzinnig vernuft. Het officieel gemeentehuis was in een gewoon burgershuis ondergebracht, zoals het vroeger meer geschiedde op het platteland. Waarom zouden zij niet een officieus gemeentehuis als een drankgelegenheid openhouden? Ze richtten een herberg in, met de officiële titel. Het ligt voor de hand, dat een bierhuis met dergelijke titel een weerklank moest vinden, niet alleen in de eigen lokaliteit wgens de centrale ligging, maar tegelijk in het hele gewest op basis van het beroep, dat sinds drie generaties en meer in eenzelfde familie en gemeente een aantrekkingskracht vormde. Het feit dat een prentkaart onder een vorm van reclame verspreid is, weerspiegelt eveneens een geest van initiatief.

Germain Verstuyft heeft geen enkel probleem gekend met de titel van zijn beroep. Hij heeft die gewoon overgenomen of geërfd van zijn vader en oom, in het kader van verworven rechten, als je die uitdrukking verkiest. Zijn vader Gustaaf en oom Jules hadden elk een enigszins afgebakend terrein. Zijn vader richtte zich in hoofdzaak naar het zuiden van de provincie, naar Balegem, Brakel, Ophasselt, Voorde, terwijl oom Jules de streek van Dendermonde, soms tot in de buurt van Lokeren beheerste. Elk van hen ging symbolisch en werkelijk zijn eigen gang, maar voor één punt

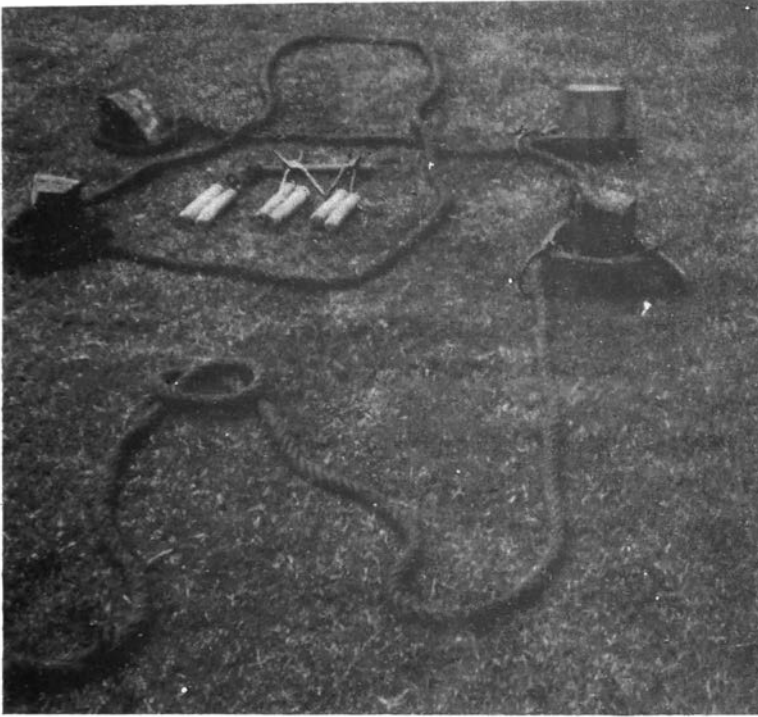

Afb. 3 - Gemeentehuis hoek Gentse Steenweg en Varkensmarkt, anno 1900.

stonden ze elkaar regelmatig bij: voor het kastreren van hengsten. Ze waren zo zinnig en handig op elkaar afgestemd en getraind, dat ze een paard konden vatten, op de grond leggen, opereren of lubben, en het terug rechtekken, op de duur van een kwartier.

Voor de metamorfose van hengst tot ruïn volgt een *summiere* beschrijving. Een koord van ongeveer zes meter lengte vormt het eerste werktuig; er bevinden zich ettelijke lussen in, om een losschuiven te beletten. Eerst knelt een lus rond de linker achterpoot, dan rond de linker voorpoot en de rechter voorpoot. Germain en zijn assistent(en) halen de drie poten naar elkaar toe en het dier valt op de linkerzijde. Een lassoknoop rond de drie poten schakelt elk verweer uit. De rechter achterpoot die

losbleef, wordt naar de nek en kop toe getrokken en vast gesnoerd; aldus komt het «achterspel» helemaal vrij voor de operatie. Met een mes brengt de snijder een snede aan in de zak en het mes snijdt eerst de «loze vliezen» open en weg, «om het vierwater te lossen» d.w.z. het water waarin of waarbij de vurigheid van de hengst betrokken is, volgens de opvatting van talrijke landlieden.

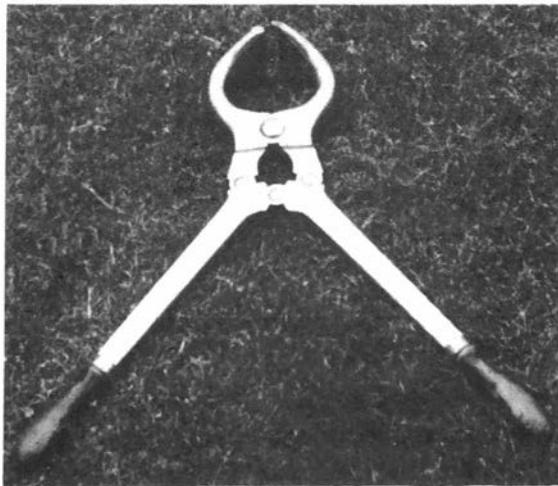
Afb. 4 - Touwen gebruikt bij het snijden van paarden.
De vier blokken stellen de poten van het paard voor.

De operatie verloopt in twee fazen, in het doorsnijden van twee «pezen», een weefsel of zenuw waar de teelbal aan vastzit, en de tweede die gespijsd wordt door de bloedstreng (zaadstreng?). Er komen vier houten stoljes van pas, elk zestien cm lang, ruim twee cm breed met een lichte gleuf in het midden; aan de afgeronde buitenranden is voor- en achteraan een inkerving voorzien om ze stevig aan elkaar te kunnen bevestigen. De stokjes blijven, twee aan elkaar gesnoerd, buiten de zak gekneld en het gebeurde en gebeurt wel, dat een veesnijder zonder veel zorg of geweten de tuigen aan de zak liet zitten, zodat het dier er geweldig onder leed en dreigde «kapot te gaan». Dat gebeurde, volgens onze zegspersoon, wel meer met paarden die de handelaars in Wallonië gingen halen. Bij de ruïn duurt dit verteren van de pezen omtrent vier dagen en daarom dan blijven

de latjes zolang aan de pezen hangen. Tussen de latjes was blauwe aluin (kopersulfaat) aangebracht om besmetting te voorkomen en na het verwijderen van de stokjes zuivert de vakman de zak met kreoline. Het spreekt vanzelf dat de behandeling van dier tot dier verschilt, maar voor de hengst verloopt het op deze wijze, in grote lijnen, bij manier van spreken.

Niet alleen het touw rond de poten bedwingt de paarden. Daar komt de nijper van pas : aan een stok van ongeveer twintig cm is door een opening bij het einde een stevige koord tot een cirkel van tien cm geknoopt. De snijder of een helper spant de cirkel rond de bovenlip van het paard en beheerst het dier door de band rond de lip dichter te wringen.

De hengsten, maar ook stieren zijn gevaarlijke beesten. Het bericht verschijnt af en toe in de krant, dat een razend geworden of wilde stier of hengst een boer of boerin erg toetakelt en zelfs doodstamp. En alle rampzalige of erge gevallen komen niet in een dagblad terecht. De boze faam van de stieren moet op een bepaald ogenblik zo doordringend ingeslagen hebben, dat een uitvoeringsbesluit van het Ministerie van Landbouw tientallen jaren geleden verbood de stieren vrij op een weide te laten lopen. Het besluit bleef slechts een paar jaar geldig. Alleen de gesneden stier, de os, mocht volgens het besluit op de weide opdagen!

Afb. 5 - Nijptang voor stieren.

Het verloop voor een stier geschiedt enigszins anders : het afbinden van de teelballen met koorden. Sinds ongeveer twintig jaar is de zware schaar in gebruik (zie de afb. 5) om de «kelt» af te nijpen. Het afbinden met koordekes bood geen volstrekte zekerheid. Als de pees niet voldoende afgenepen was, kon het dier nog driftig worden. De specialiteit van Germain Verstuyft gold in hoofdzaak de zakbreuk en de binnenberen.

De wereld van de varkens (en ook van de andere dieren) biedt immers allerlei verrassingen. Je hebt bij voorbeeld de tweeslachtige : ze blijken zeug en beer tegelijk : zeugen met een vrouwelijke uitweg en met twee ballen; ze zijn niet in staat te kweken, omdat er geen eierstokken voorhanden zijn. Van achter, onder de vrouwelijkheid, bemerk je twee teelballen.

Een binnenbeer is volgens van Dale's Groot Woordenboek een mannetjesvarken bij hetwelk één teelbal in het lieskanaal is gebleven, maar de binnenbeer of inwendige beer draagt gebeurlijk de twee teelballen van binnen. Het betreft dan een beer en een bark tegelijk, volgens de uitdrukking van Germain Verstuyft. Een binnenbeer is niet geschikt om op te dienen als eetwaar, is niet «eetbaar». Dit beest «vormt of formeert zijn natuur naar binnen» en het vlees begint te stinken, tijdens het leven ook. Als dat vlees gebakken wordt, ruikt het naar de urine.

Bij een biggen of viggen van vier tot vijf weken verloopt de bewerking eenvoudig en vlot : de zak opensnijden, twee ballen aan de pezen losmaken en weggooien of er gewoon uitnipen of uitduwen, of een met een mes en een met de vinger afnipen.

Afb. 6 - Kastrenen van een biggen.
Germain Verstuyft en een boer.

Een inwendig paard krijgt, volgens de verklaring van onze zegspersoon de naam **Piet**, in de streek van Lo **Piffu**, naar de mededeling van Dionisius De Zaeyer uit Lo. Dusdanig dier is veel erger en feller dan een gewone hengst. De ballen ontwikkelen zich meer dan naar gewoonte, langs de binnenkant dan. Het gebeurt dat de teelbal langs de buitenkant weggenomen wordt, langs de binnenkant niet. De aankoop en verkoop van dergelijk dier als ruïn (ook van een binnenbeer) is niet geldig. Het gebrek vernietigt de koop.

Een inwendige stier komt eerder zelden voor. Dergelijk dier wordt over het algemeen zo driftig niet en komt veelal vlug in het slachthuis terecht.

Germain en Jules Verstuyft begaven zich op een vaste dag naar bepaalde gemeenten, bij voorbeeld op de maandag naar Zele, of naar Oombergen-Zottegem, en zo verder. Na de eerste wereldoorlog waren er nog geen telefonische verbindingen voorhanden, of uiterst zelden. Grootvader Joseph-Leopold en zijn broeder August trokken te voet de baan op, gekleed met wijde blauwe kiel, met een stok in de hand en een hond aan de zijde. Soms bleven ze twee dagen weg. Ze begaven zich naar herbergen, waar de landbouwers hun naam en adres (en geval) op een lei geschreven hadden. Enkele namen van herbergen kan Germain je terstond voorschotelen :

Aaigem	De Kwakkel
Balegem	De Jonas
	't Goe Leven
Bottelare/Munte	Qui Vive
Elene/Leeuwergem	De Vos
Erpe	De Vijf Huizen
Gijzegem	Den Uil
Heusden	't Huis van Oostenrijk
Kalken/Overmere	't Huis ten Halven
Erembodegem	Houten hand
Laarne	't Wit Paard
Melle	Den Appel
Merelbeke	Egyptessenplein
Oosterzele	De Bareel
Schellebelle	't Veer
Velzeke/Zottegem	De Ploeg
Voorde	De vuile Voorschoot
Wieze	't Brouwershuis
Zele	De Bareel
Zottegem	't Duivenlokaal (op de Viggenmarkt)

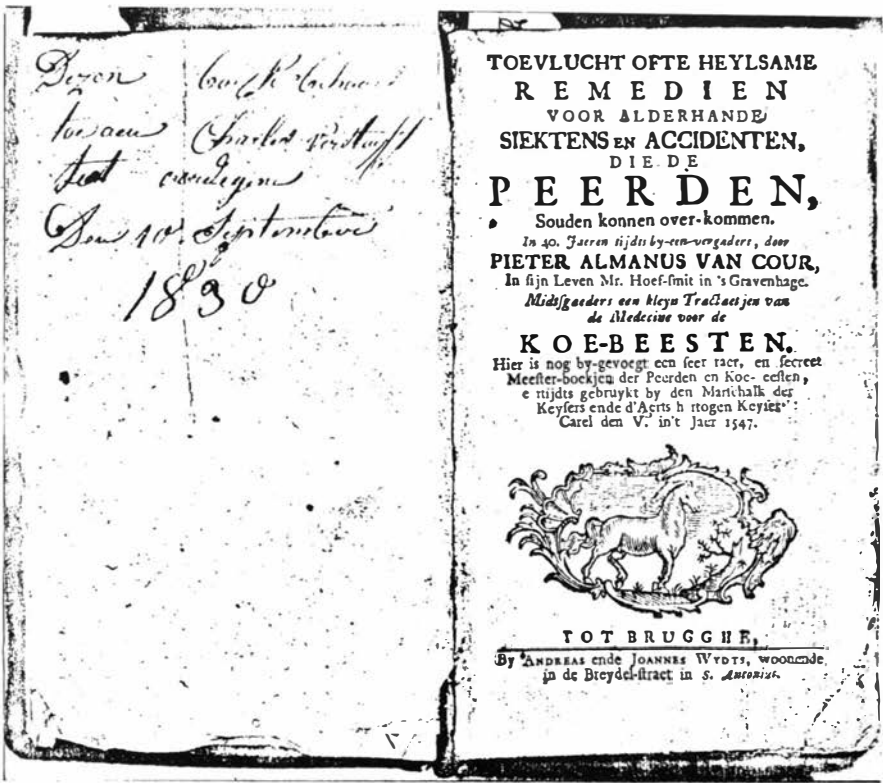
Enkele van deze herbergen zijn nog wijd en zijd bekend. Andere zijn vrij recent (De Jonas in Balegem) of vroeger verdwenen.

Germain Verstuyft heeft persoonlijk drie moto's en vier auto's versleten (om eens een ongewone waardemeter aan te halen) om zich voor zijn werk bij de landlieden te begeven. Zijn vader had de eerste fiets (merk : trois fusils) in de streek en als er iets haperde, moest hij zich bij de leverancier in Herzele begeven.

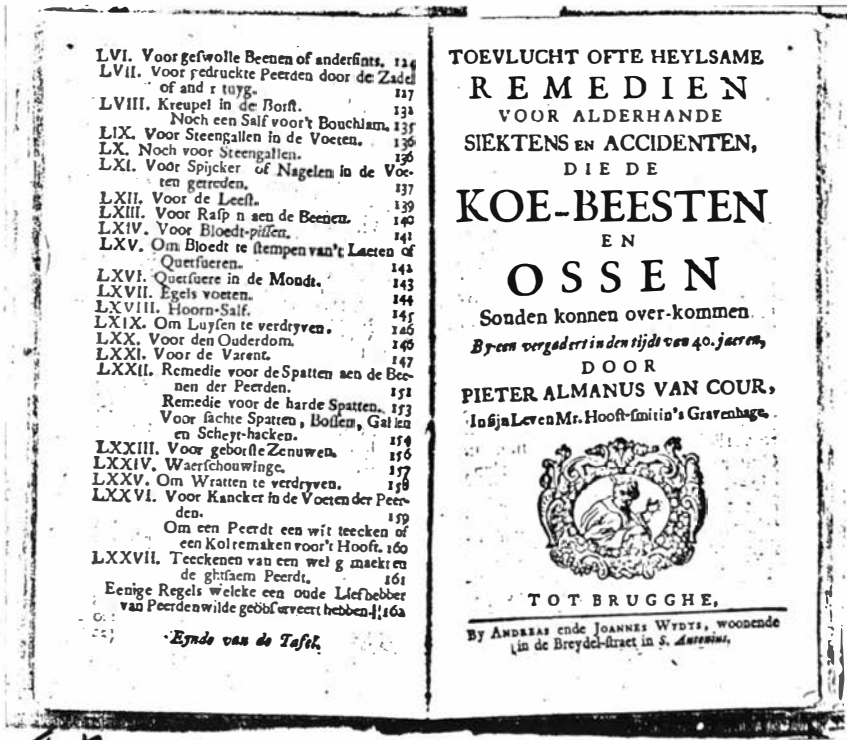
Germain Verstuyft haalde zijn gerief (tangen en mesjes) in **Het Engels Huis** te Gent, een zaak in de omgeving van het Gerard Duivelsteen, en trad herhaaldelijk op, onrechtstreeks, aan de universiteit. In de streek spreekt men van Staatshoeve te Merelbeke. In realiteit gaat het om een Proefhoeve, in dienst van de Faculteit van de Diergeneeskunde, van de rijksuniversiteit te Gent. Een professor gaf de theorie, verstrekte uitleg, maar onze voorman uit Oordegem gaf praktijklessen. Een professor bekende ootmoedig : Wij weten het en kennen de samenstelling bij een dier, maar «wij zijn niet geroutineerd als onze lesgever...» Een waardevoller 'kompliment' kon onze veesnijder niet verkrijgen!

Een halve eeuw geleden waren bijna honderd veesnijders in Vlaanderen werkzaam, vooral in Oost- en West-Vlaanderen. Economische verklaringen zijn voorhanden voor deze vaststelling. Daar dienen we niet op in te gaan. We zijn zo vrij eerst te verwijlen bij Germain Verstuyft, én op basis van de traditie in de familie, én omdat het haast als een type geldt. Deze man, een kwieke gepensioneerde van zeventig jaar, vertelt graag en rustig. Hij liep school, eerst in het dorp, daarna in het Klein Kollege te Aalst, volgde er de lagere humaniora en bleef op de leeftijd van omstreeks zestien jaar thuis, wegens een ziekteperiode van zijn vader, om als losse en vaste kracht tegelijk in te springen. De droom van zijn ouders bestond erin dat hij de lessen zou volgen bij de Broeders van de Kristelijke Scholen op de Keizerlijke Plaats te Aalst. Tijdens de oorlog werd de school afgebroken en alsdus kwam betrekkelijk vroeg een streep door de kans op verdere studies. Onmiddellijk echter zou hij de ideale leerschool bij zijn vader en oom volgen.

De familie Verstuyft verdient ook om een andere reden voorrang : zij is in het bezit van een vrij zeldzaam boek :

Afb. 7 - Eerste boek.

Afb. 8 - Tweede boek.

BLÄDT-WYSER DER HOOF-T-DEELEN

Vande Remedien der Koe-beesten.

I. Voor Sieke en Krancke Koe-beesten. Als de Beest niet wilt Eten.	Pag. 1
II. Voor een Beest dat het Lijf swelt.	3
III. Voor een Beest dat veel Kucht en Hoest.	3
IV. Voor gheswollen Eller, of Klooven in de Spenen.	4
V. Waerschauwinghe.	6
VI. Voor het Longe-vuyr.	7
VII. Voor Koeijen die op't Kalven slaen.	8
VIII. Noch een Remedie voor Koe-beesten.	9
IX. Noch eenige Middelen de Koe-beesten in't bysonder zegaende.	10
X. Voor Bleyuen aen de Tong in't Verhemelte des Mondts.	11
XI. Een Middel teghen de Schurft.	13
XII. Verscheyde kortts Middelen, Voor de Hoof-t pijn.	14
XIII. Tegen de Fluxie der Oogen.	16
XIV. Een Plaester om alle Dickens door Schop of Stooten verorsaekt te genesen.	20
XV. Lavement, of Klissteer voor Peerden, of Koe-beesten.	23
XVI. Cataplasma, of Pap om een Geswel van Koe of Peerd te doen rypen.	25
Een Poeder om te verdroogen.	26
Een uytstekende Draegh-salf.	27

Eynde van de Tafel.

HULP-MIDDELEN VOOR DE PEERDEN,

Om te weten alle de Secreten, alsoo men die gebruikt by den Marschalck des Keyzers, ende Aeris betrogen

KEYSER CAREL DEN V.

Voor eerst traecteert dit Boeck, om de Peerden te Cureren van haer Gebreken; daer nae, hoe, waer hy, ofte waer aen dat men een goet Peerd bekennen mach, sonder bedrug, en welck het beste Hair van Peerden is.

Beschreuen in dry Traacten.

Midtsgaeders een Traactet vande Medecyne voor de

KOE-BEESTEN.

TOT BRUGGHE,

By ANDREAS ende JOANNES WYDTS, woonende in de Breydel-stract in S. Antonius.

Afb. 9 - Derde boek.

De tekst Dezen boek behoort toe aen Charles Verstuyft tot Oordghem Den 10 September 1830 levert het bewijs, dat we de naam en faam van veesnijder voor bepaalde personen en families niet mogen onderschatten. Eigendomstitel en bezit tonen aan, hoe Charles Verstuyft een ontwikkelde en vooraanstaande persoonlijkheid is.

De rug van de lederen band vermeldt : PEERDEN - BOECK VAN COUR. Het eerste binnenblad verklaart, dat er drie boeken in vervat zijn : 1) Remedien...voor Peerden... 2) Medecine voor Koebeesten... 3) Een seer raer en secreet Meester-Boekjen der Peerden en koe-Beesten...

Tevens springt het in het oog, dat Pieter Almanus van Cour de gegevens voor de eerste twee boeken heeft verzameld in de loop van veertig jaren, maar dat hij geen auteurschap opeist voor het geheim Meester-boekje daar bij gevoegd.

De klassieke levensbeschrijvingen en encyclopedieën verstrekken geen uitleg voor de auteur. Het Biografisch WOORDENBOEK der NEDERLAN-

DEN (2) door K.J.R. van HARDEWIJK geeft aan : COUR (Pieter Almanus van), was hoefsmid te 's Gravenhage en schreef :

Heilsame remedien voor alderhande siektens en accidenten der Paarden en Koebeesten, Amst. 1731, 8°., meermalen herdrukt.

Verhandeling der ziekten van het Rundvee, de zitplaats van de droes der paarden, enz. Amst. 1765. 8°

Het woord **Hoefsmid**, het beeld van de man die hoefijzers smeedt en paarden beslaat, volgens onze huidige opvattingen klaar en helder, roept een onjuist beeld op. We nemen geen historisch of sociologisch werk om u een andere identiteit voor te stellen, maar een uittreksel uit een ongewone bron : een zitting van de Belgische Senaat, dd. 7 augustus 1947.

De vergadering behandelt **Wetsvoorstel betreffende de herziening van de wet van 4 april 1890 op het onderwijs in en de beoefening van de veeartsenijkunde**. Toelichting. (N° 311 - p. 1 - 9)

Het gaat er om een wettekst i.v.m. het beroep van veearts, een tekst die meer dan een halve eeuw oud is. In de wet van 1890 komt de uitdrukking **hoefsmeden - veeartsen** voor... Pag. 4 en 5 vermelden :

Die uitdrukking is het overblijfsel van middeleeuwse veeartsenijkunde : zij heeft zwaar gedrukt en drukt nog steeds zwaar op het beroep.

In de Middeleeuwen is het *Ars veterinaria* in het Frans *l'Art du maréchal*, de kunst van de hoefsmid geworden (het Franse *maréchal* komt trouwens van het Germaanse *marah* (paard) × *scale* (hij die verzorgt)); in 1772 schrijft Lafosse nog dat «de basis van de veeartsenijkunde het beslag is»; volgens de eerste meesters van de School kan de veearts slechts een hoefsmid zijn aan wie men de beginselen van de geneeskunde leert; onder Napoleon zijn de veeartsen er toe gemachtigd door aanlering, hoefsmeden - deskundigen te vormen, die volgens de uitdrukking van Leclainche, wettig erkende empiristen zijn.

Onze eerste wetgevers hebben die uitdrukking behouden, namelijk in de wet van 11 juni 1850, op welk tijdstip zij misschien nog enigszins aktueel was, maar het is minder te begrijpen dat zij in 1890 werd gehandhaafd, op welk ogenblik de veeartsenijkunde zich losmaakte uit het empirisme om beslist de weg van de wetenschap op te gaan.

In elk geval, heden stemt zij niet meer overeen noch met de feiten, noch met de rang die de veearts terecht in de hiërarchie van de wetenschappen en van het onderwijs bekleedt.

---

(2) K.J.R. van HARDEWIJK, *Biografisch Woordenboek der Nederlanden*, bevatten de Levensbeschrijvingen van zoodanige Personen, die zich op eenigerlei wijze in ons Vaderland hebben vermaard gemaakt, Haarlem, s.d. Derde Deel, 779.

In werkelijkheid bestaan er geen hoefsmeden - veeartsen meer, zodat er geen reden meer is om hen in een wettekst te vermelden, des te meer, daar een dergelijke vermelding niet zonder nadelige gevolgen kan blijven.

1. Zij is van die aard, dat zij «in de geest van het publiek de gedachte doet ingang vinden dat de twee beroepen van veearts en van hoefsmid, twee takken van eenzelfde ambacht zijn» (Leclainche).

2. Zij is hinderlijk voor de hogeschoolgediplomeerden, die op dezelfde voet behandeld worden als de ambachtslieden, wier eerbaarheid zij trouwens niet betwisten en wier diensten zij waarderen.

3. Zij is van die aard, dat zij kan aanleiding geven tot verkeerde uitleggingen : hoefsmeden kunnen geloven, dat zij, op grond van de wet van 1890, het recht hebben sommige vormen van veeartsenijkmde uit te oefenen, hetgeen trouwens ook gebeurt.

Aan de hand van deze **Toelichting** in een senaatszitting van 1947 konstateren we, dat Pieter Almanus van Cour volgens onze normen en opvattingen in de achttiende eeuw de titel van Veearts in 's Gravenhage verdient.

Pieter Almanus van Cour bezorgt ons enkele gegevens over zijn leven in het begin van zijn boek Toevlucht...Remedien...die de Koe-beesten en Ossen zouden kunnen overkomen...

aen den goedgunstigen LEZER :

En nademaal het God belieft heeft, my van myne eerste jongheyd af, de gelegenheyd te laeten voorkomen, om met de Koe-Beesten en Peirden om te gaen, haeren aert en nature te leeren kennen, en alderhande ziekten en accidenten, die aen hun zouden kunnen over-komen, nauwkeurig te onderzoeken, en dat ik ook door groote moeyte en neirstigheyd in verscheydene Landen en Koningryken, de Remedien van meest alle Natien van Europa hebbe geleert, en naerderhand noch den tyd van 40. jaeren myne Wetenschap en Practycke als Meester in 's Gravenhage hebbe geoeffent, zoo dat ik in dien langen tyd vele schoone en uytstekende Remedien hebbe uytgevonden, die by weynige Meesters, als by my, zoo zyn ondervonden en bekend; ja, die ik ook zelfs aen ontallyke Koe-beesten hebbe goed bevonden, naemendlyk in deze alderlaeste sterfte, die den Almogenden heeft believente zenden aen de zelve in geheel Holland ten jaere 1718. en 1719. in de welke een onnoemelyk getal van die alderschoonste Beesten zyn gestoryen, tot groote ruïne van vele Land-genooten.

Bij gelegenheid hopen we op de publikatie van dit paarden-, koeien- en ossenboek te kunnen terugkomen.

★ ★ ★

Als tweede vertegenwoordiger treedt op Valère MEIRESONNE, geboren te Gavere op 24 augustus 1897 en er plots overleden op 30 december 1969. De tekst op zijn doodsprentje tekent zijn karakter. Na de huldewoorden van Marnix Gijsen : Mijn vadertje, hij was rechtvaardigheid...volgt :

Hij was inderdaad een man van rechtvaardigheid, eerlijkheid, eenvoud en dienstvaardigheid. Hierdoor, alsmede door het beroep dat hij van zijn prilste jeugd af uitoefende, heeft hij zich ontelbare vrienden gemaakt. Hij kende op die manier iedereen en iedereen kende hem, de goede vriend «Valère». Zijn leuze is steeds geweest : de evenmens dienen in alle eerlijkheid, oprechtheid en vriendschap. ...

Naast de nobele karaktertrekken treft voor ons de zin : het beroep dat hij van zijn prilste jeugd af uitoefende.

Het betreft opnieuw een traditie in de familie, van vader op zoon. Naast de vaardigheid van de vakman komt een andere faktor om de hoek zien : het gebruik van kruiden om dieren te genezen, het uitspreken van bezweringsformules en de gave van magnetisme, als geneesmiddel. Mej. Agnes Meiresonne, dochter van Valère, heeft een uitvoerige dokumentatie verstrekt, en inzage van een boekje met bezweringsformules dat de datum 1911 aangeeft.

Grootvader Louis Meiresonne (vader van Valère) was niet alleen geëerd en gegeerd als veesnijder, maar tevens als leverancier van medicijnen die hij maakte op basis van kruiden. Het ligt voor de hand, dat de landlieden haar grootvader als een genezer en ook als kwakzalver-in-de-gunstige-zin beschouwden en aanriepen. De samenstelling van de medikamenten kent de kleindochter niet. Zij weet duidelijk welk werkterrein haar vader in zijn dienstbetoon bestreek : het gebied van Gavere, Dikkelvenne, Beerlegem, Scheldewindeke, Schelderode, Melsen, Semmerzake, Hundelgem, De Zwalmstreek, Velzeke, Zottegem, Balegem, Vurste, Zingem, Horebeke, Mater, Meilegem, Nederzwalm, Welden, Nederename, Robörst, enz... De klanten vermeldden hem met twee titels : Valère, de **viggensnijder** of de **paardenmeester**. Hij was bekend als specialist voor het snijden van viggens en stieren, voor breuken, operaties van de binnenbeer, van de viggens die van hun geboorte af geen stoelgang konden hebben. Maar alle gewone gevallen kwamen bij hem terecht : snijden van kippen, konijnen, katten, geiten, schapen en paarden, afbranden van de staart van een paard enz.

Hij had de vakkenis van zijn vader geërfd, maar ontwikkelde zich verder door zelfstudie.

Het handschrift van Louis Meiresonne, Baaigemstraat, Gavere, 1911 (formaat 8 cm breed op 12,6 hoog) deelt ons negen bezweringen mede, waar een deel bij ziekte van de mens (roos, wrat), een deel bij ziekte van dieren (den brand, het kapensteken en snijden, buikpijn, vloed, verstuiken en verzweren) en mensen tegelijk, een deel bij gewaskwaal (rupsen) te pas komt.

Voor de verklaring en vergelijking van deze teksten is elke vorser in het gebied van de Nederlanden onmiddellijk aangewezen op de studie van Dr. Jozef VAN HAVER, Nederlandse Incantatieliteratuur. (3)

Buikpijn.

Bij J. Van Haver leest U een uitgebreide reeks formules tegen de buikpijn : nrs. 115 - 127, (bij ziekte van de mens) en nrs. 565 - 596 (bij ziekte van de dieren). Jezus, Jozef en Nikodemus komen regelmatig voor. Voor nr. 123 geeft de auteur na rekonstruktie aan : ik hope dat de buikpijn zal verdwijnen, zo waar Nikodemus den H. Gekruisten Jezus van 't kruis dede; in nr. 568 - 573 staat ongeveer : gij zult genezen... zohaast... zowaar... Jozef en Nikodemus onze Here van het kruis deden... In nr. 587 en 588 komt de kleur der dieren van pas. Nr. 587 geeft aan : Ik noem in Gods naam en den H. Geest dat dit bruin, Wit, Zwart, Vos, ruïn of meeripaard, van deze buikpijn niet berst... in nr. 588 moet de belezer zelf de kleur van het beest opgeven, in nr. 591 het haar van de koe.

De kruisafneming door Jozef van Arimatea (bepaling uitdrukkelijk vermeld) en Nikodemus geldt als een steun van waarachtigheid bij de bezwering.

Het blijkt duidelijk, dat een bezwering, gebruikt bij ziekte van de mens, ook voor de dieren in aanmerking komt, en omgekeerd.

Voor de Buikpijn

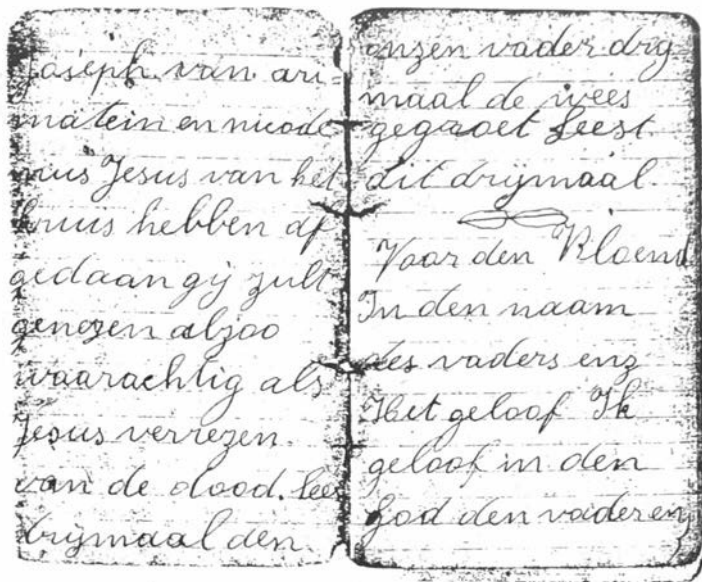
Van de peerden, gij zwarten, grijzen, bruinen, ruïn of merre; hebt gij groote Buikpijne af te vijf; gij zult genezen alzoö waar als dat den Heilige Joseph van arimatein en nicodemus Jezus van het kruis hebben afgedaan; gij zult genezen alzoö waarachtig als Jezus verreezen van den dood.

Lees driemaal den onzen vader, driemaal den wees gegroet.

Leest dit driemaal.

---

(3) Dr. J. VAN HAVER. *Nederlandse Incantatieliteratuur. Een gecommantarieerd compendium van Nederlandse bezweringsformules.* Gent, 1964, 509.

Afb. 10 - Blad uit het handschrift.

Vloed en bloed

Over het algemeen gewaagt de volksmens van «bloedingen». Dan bedoelen ze evenzeer een neusbloeding als vloed, bloedvloeïing uit de geslachtsdelen, als kraamvloed. De ontmoeting met drie maagden is een gekend thema en een traditioneel schema. (Van Haver, nr. 11 - 53, blz. 73 - 78, 461 - 463.) De plaats van ontmoeting is uiterst verscheiden, nr. 11 : Rezenberg, nr. 12 : Renneberg, nr. 13 : Reinsberg (benaderen het meest **reienberg**) (Zie O V Z XXVIII (1954) 34 : Tegen vloed, brand en buikpijn).

Vloed is een kwaal die ook dieren bedreigt.

Voor den Vloed

In den naam des vaders, enz. Het geloof.

Ik geloof in God den Vader, enz.

Ik kwam over eenen reien berg gegaan;_ik vond daar drij maagden staan;_de eerste die zegde : God zal u helpen;_de tweede die zegde : het bloeden zal stelpen;_de derde die zegde : het is Maria zoet_die het genezen moet.

Verzweren

Zweren en verzweren liggen dicht bij elkaar, hetgeen overigens blijkt uit het feit, dat bedevaarders denken aan de doorn die God stak en aldus gaan beewegen naar het H. Kruis te Zulzeke. (Van Haver, nr. 551 - 564)

Alliteratie of stafrijm komt er regelmatig in voor : nr. 551, 552 en 554 : zwellen noch zweren; nr. gezwoven of gezwond;

Verzwoeren

In den Naam des vaders, enz. In den Naam des Vaders, enz.

Neen dooren die God stak, die zwoor nog en zwol.

Zegt dit driemaal met het kruis met den duim op den dooren. In den Naam des Vaders, enz.

Brand

Brand, «blaren, blazen, rojonk, stukken, rappen, puisten» zijn een benaming voor brand in de bediedenis van huidziekten. Die komen ook bij dieren voor. De formule ... eten ...hunkeren ... blijkt eerder ongewoon. Hunkeren geldt voorzeker in de betekenis van hinniken.

Voor den Brand

In den naam des vaders, enz.

Dezen brand moet God genezen zonder in eten of

zonder in hunkerēn_en dat geloof ik vast, dat

zoo zijn zal. In den naam des vaders enz.

Kapensteken en snijden

Snijden geldt hier gebeurlijk als kastreren, waar zich verwickelingen zouden kunnen voordoen, of als aderlaten, waar een mes steekt! Het zweren en verzweren komt er ook om de hoek zien.

Voor het kapensteeken en sneiden

In den naam des vaders enz.

De steek is van God gegeven

deze steek die nooit zweren of breken

en dat geloof ik vast

als dat zoo zijn zal.

In den naam des vaders enz.

Verstuiken

De formule is viervoudig, de zegening op basis van de menswording, van de kruisdood, van de afdoening van het kruis en het neerleggen in een stenen graf. (Van Haver, nr. 452 - 492, 597 - 609) Een of meer van de elementen tref je aan in nr. 452 - 460.

Voor het verstuiken

In den naam des vaders enz.

Alzoo waarachtig als dat Jezus Christus voór ons is mensch geworden_alzoo waarachtig zegen ik deze litmaat_In den naam des vaders enz._alzoo waarachtig als dat Jezus Christus voor ons is gestorven des kruis_alzoo waarachtig zegen ik deze litmaat_In den naam des vaders enz._alzoo waarachtig dat Joseph en Nicodemus Jezus Christus van het kruis deden en hem in een steenen Graf legden_alzoo waarachtig zegen ik deze litmaat.

Voor de roos

Onze Lieve Vrouw kwam over het zalven gegaan; zij nam de zalf in haar hand; daarmede zegende zij dezen wond die nooit 'n rotten of verweeren zal. Jezus, Maria, Joseph en Joachem. Zegt dat 3 maal over de wond. Met een Kruis.

Rupsen

Gebed op rupsendood

te leezen In den naam des Vaders, enz.

In den naam van onze Heer Jesus Christus kom ik hier om Gods heilig woord te verkonden : God spraak heerlijk tegen sentte man : zijn er rupsen op deze vruchten of deze boomgewas : heft op uw hand_en zegend dat land_opdat deze onreinige dieren sterven_die deze vruchten komen te bederven_Zijn zij groen, wit, zwart of rood_den derden dag zullen zijn dood_want dat God alzoo liefd_gij moet van denen eenen hoek naar den ander gaan.

kruiswers al lezen (kruisgewijs)

Wratten

*Deze warten die gaan af
mee met den dooden in het graf
Leest driemaal den onzen vader
Een drij kruistekens met den duim*

1911

Louis Meiresonne
Baaigemstraat
Gavere

We kunnen ons niet licht voorstellen welk vertrouwen de landbouwers in hun vriend-veesnijder stelden. Valère Meiresonne overleed in 1969, vrij onverwacht. Hij liet één kind na, de twintigjarige dochter Agnes. De landlieden drongen aan, dat zij haar vader zou opvolgen. Zij had hem immers menigmaal begeleid op de hoeven, gezien en geholpen. Zij was geroepen om de taak van vader op te nemen. Zij is bij twee landlieden te Velzeke opgetreden. De boer was tevreden. De juffrouw voelde zich gelukkig, in gebondenheid aan vader en in zijn vriendschap alom. Zij was echter werkzaam aan de universiteit te Gent en mocht geen nevenberoep uitoefenen. Een jammerlijke administratieve eis heeft haar loopbaan geremd, waar de emancipatie van de vrouw en de getrouwheid van de boeren haar een schitterende kans boden. Ze diende de gelukkige periode, in samenwerking met haar vader en in herinnering aan haar vader, «te lande» te breken.

Cyriel, DE HAGEMEESTER

Ons doel bestond erin, na en naast de twee sobere schetsen van een veesnijder uit Oost-Vlaanderen, een vertegenwoordiger uit West-Vlaanderen aan zijn trekken te laten komen. Mijn streven is er bij elk onderzoek op gericht zoveel mogelijk zegspersonen op te sporen. Paul Vande Walle uit Ledeberg, toezichter in het Museum voor Volkskunde, vertelde kostbare anekdoten over een verwante in het zuiden van West-Vlaanderen die als hagemeeester en veesnijder optrad. Op ons verzoek stelde hij een relaas op, dat, in een eigen pittige stijl, hier haast ongewijzigd volgt :

Op een vroege novembermorgen in 1895 dokkert in een dorp in de omgeving van Izegem een hondekar over de kinderkoppen, de ongelijke kasseistenen. Het is donker. De zwiepende bollantaarn verlicht amper het gespan. Keer op keer knalt de «djakke», de leren zweep, boven de oren van drie bouviërs. De zware traam- of treemhond dreigt er zijn tong bij te verliezen.

Onder zijn verkleurde kaphoed zit Cyriel, **de hagemeeester**, warm ingeduffeld, op het zijberd. Naast hem in de laadbak verbijt een toekomstige vader zijn zenuwachtigheid, want elk ogenblik kan zijn vrouw thuis bevallen. De dorpsvroedvrouw was niet thuis en hij kon ze nergens vinden, Haastig heeft hij de hagemeeester om hulp verzocht, want hij weet, dat Cyriel ook op dit punt niet meer aan zijn proefstuk is.

Met een ruk houdt de hondekar stil op de Populierenhoeve en beide mannen rennen naar de voutekamer. In het halfdonker helpt de hagemeeester er de vrouw bevallen zonder veel moeilijkheden of verwikkelingen. Hij vraagt een palmtak en besprenkelt moeder en kind met wijwater...

Meer biezonderheden over de handelingen en de handelwijze van Cyriel hebben we niet kunnen opvangen met onze kleine oren, toen hij veel later dat gebeuren op een lange winteravond verhaalde.

In de streek noemden de landbouwers hem ook soms **de snijer**. Hij bezat geen diploma of een medische vorming, maar hij kon bogen op een jarenlange ervaring. Zijn praktijk steunde op eigen ondervinding. Daarbij was een graad geheimdoenerij gemoeid en hij smeerde de goedgegelovige landlieden kwakzalversremedies aan, die bij hem hun heil zochten voor allerhande kwalen en ongemakken, omdat ze gewoon de officiële heelmeeesters niet waardeerden. Daarenboven werkte hij goedkoop en kon zwijgen als een graf. Je mocht op hem beroep doen bij tij en ontij en zelfs in het holst van de nacht en dat stellen de mensen ook op prijs.

Cyriel Vandecapelle - zo luidde zijn naam - sneed op verzoek honden en katten, biggen en schapen, waarbij het sukses steeds verzekerd was, doch immer gebeurde dat zonder verdoving.

De honden werden gemuilband en vastgebonden. De katers werden met kop en voorpoten in een oude koffiekannestop gestopt en de mannelijke biggen werden aan de vier poten vastgesnoerd. Dat kastreren gebeurde met een vlijmscherp haakmes en na de bewerking bestreek hij de wonde met aluin en kattenvet om de besmetting te weren.

Op een voorjaarsnacht omstreeks de eeuwwisseling kwam een wanhopige boer Cyriel optomemelen. Zijn koe kon niet kalven. Onderweg verhaalde de man hoe hij, samen met zijn koeier, getracht had de koe te verlossen. Zij hadden de twee uitstekende voorpoten van het kalf vastgebonden aan een kommel (d.i. een zware koord om hooi of strovrachten op een wagen te spannen) die ze rond de as van een kruiwagenwiel hadden gedraaid om op deze wijze meer kracht te kunnen leveren en het diertje uit de koe te winden. Hun wijze van doen baatte niet en de loeiende koe dreigde te scheuren. Ze zagen geen uitkomst meer en hadden besloten zich tot de hagemester te wenden.

Cyriel stroopte de mouwen op, stak zijn arm in de koe om het geval te onderzoeken en stelde onmiddellijk vast, dat de boer en zijn knecht gepoogd hadden twee kalfjes tegelijk uit de koe te trekken, Cyriel haalde rustig, één na één de kalfjes uit het dier en wreef ze droog met stro. Daarop besprenkelde hij de diertjes met wijwater. Dan ging hij doodbedaard met de onthutste boerenfamilie koffie drinken. Die had zich nooit aan een kalfjestweeling verwacht.

Uit meerdere verhalen van mijn peter Cyriel herinner ik me nog dit : op een keer, nog voor de eerste wereldoorlog, had baron G. d. P. hem ontboden om twee zieke schapen, de lievelingsdieren van de kinderen, te behandelen. Volgens de verklaring van de baron had een veearts de dieren opgegeven. Ze waren er erg aan toe.

Cyriel betastte de dieren en hun dikke balg verontrustte hem. Hij trok hun muil open, waaruit schuim borrelde. Hij rook een stinkende adem. Zijn besluit stond vast : de schapen waren vergiftigd door askale. Het gaat om alkaloïde, een groene plant met ronde groene bolletjes waarin sterk giftige zaadjes zitten. Uit zijn kalebas (aarden kruik) haalde hij een drankje, goot de dieren in de muil, een portie die hij als halewee betitelde, in werkelijkheid aloë, een vorm van tegengif. Dan masseerde hij de schapen aan de balg en duwde ze vervolgens elk twee gekookte eieren in de muil die

hij eerst overvloedig met sulferbloem besproeid had. Hij bond de dieren in baalzakken, besprenkelde ze met wijwater en sloot de stal af. Niemand mocht de schapen storen. 's Anderendaags zou Cyriel weerkeren. Dat geschiedde. Je kan het toeval noemen, kwakzalverij of dierengeneeskunde, maar het gevaar was geweken. Nog enkele dagen waren de verzorgers verplicht de dieren melk en oliebroodsap toe te dienen...

Sommige personen waagden het hem «Roste Capelle» te noemen, als hij afwezig was. Om zijn portret een tikje te vervolledigen moeten we nog een andere trek opgeven. Hij gaf de mensen ook de raad te gaan «dienen» of bedevaarten bij een welbepaalde heilige om genezing af te smeken of om een ziekte te vermijden.

De moeders konden met hun kinderen hulp vinden bij St.-Jan tegen de stuipen of tegen de moerseskes. Voor iemand die geplaagd werd door zweren, was Sint-Job aangewezen. Tegen de windpokken mocht men zich verlaten op de H. Blasius. Wie Katarinawielen op de huid kreeg, dit is een soort exema in de vorm van ronde, rode plekken waarin de volksmens een wiel meende te zien, kon ervan af geraken langs Sint-Katarina.

Hij brouwde allerlei drankjes uit kruiden die hij zorgvuldig kende en koos en behandelde daarmee tientallen zieken. Over het algemeen hielp de remedie, want menigeen stelde vertrouwen in Cyriel, de hagemester. In minder erge en ernstige gevallen deed hij de zieke *scheewei* drinken, karnemelk die weinig gekookt had. Volgens zijn latere verhalen straalde een soort magnetisme uit hem. Hij deed aan handenoplegging en masseerde (als een soort Drieske Nijpers uit het Land van Waas) tijdens het bidden van de litanie van Alle Heiligen. Aan enkelen verstrekke hij zelfs de raad zich tijdens een bepaalde periode te onthouden van geslachtelijke omgang. In hopeloze gevallen haalde hij «de straffe Gods» aan, maar nooit zou hij een woord gerept hebben over boze geesten noch over duivelse tussenkomsten. Hij zelf was een godvrezend man en vader van tien kinderen.

In zijn eigen gezin heeft hij zijn kunst niet kunnen waar maken. Op een zekere dag werd zijn jongste zoon door een driewielkar overreden, waarbij een arm gedeeltelijk verpletterd werd. De bejaarde hagemester verzorgde zijn zoon op de hem eigen manier, maar de arm werd heel rood en om het vuur er te doen uittrekken legde Cyriel er kompressen op die in karnemelk gedrenkt waren. Toen dit middel niet hielp, deed hij zijn zoon met de arm in een kuip aal baden. Wijselijk hadden familieleden, buiten weten van Cyriel, een geneesheer ontboden die op het nippertje na de jongen kon redden. Zonder zijn tussenkomst zou een amputatie van de arm gevolgd zijn. Dat gebeurde ongeveer op het einde van de twintiger jaren.

Veesnijders, hagemeeesters (personen die de geneeskunde onwettig beoefenen, uitdrukking in het zuiden van West-Vlaanderen) en kwakzalvers hebben op hun manier genees- en veeartsenijkunde beoefend. Ze handelden onwettig, maar niet onbevoegd. Deze typen (verdienen ze de naam van betweters en avonturiers?) hebben vaak bewonderenswaardige resultaten geboekt bij ziekten van dier en mens. Landlieden en lijdenden zagen anders geen andere uitkomst meer dan hun toevlucht tot deze mannen. Cyriel Vandecapelle, de **hagemeeester - veesnijder**, is een voortreffelijk man, waard om bewonderd te worden, in de geest van zijn tijd en in de schitterende resultaten die hij behaalde!

Even naar Brabant

Na de oppervlakkige kennismaking met een paar figuren uit Oost- en West-Vlaanderen past het heel even naar Brabant over te steken. Het feit dat er amper drie vermeld worden, en dan voor dezelfde lokaliteit, zal een apart onderzoek vergen. Joannes-Baptist en Ludovicus Janssens die te Zemst — Laar in de herberg *De Snijder* woonden, waren wijd en zijd bekend. Joannes-Baptist, bijgenaamd *Tist de Snijer* (4), was de hoofdfiguur, terwijl Ludovicus of Lowie een tweederangsrol vervulde. Ze begaven zich samen of afzonderlijk door het hele gewest voor het kastrenen van allerlei dieren. Voor één punt leverden ze een uitzonderlijk spektakel : voor de kastratie van hengsten. Ze wachtten tot er tien tot twintig paarden de bewerking moesten ondergaan, en lieten de dieren samenbrengen naar een bepaalde weide. Ze volgden de techniek, zoals deze beschreven is bij de familie Verstuyft. Met een touw verplichtten ze het dier op een soort vuile matras te vallen en de bewerking nam telkens tien tot maximum vijftien minuten in beslag. Zo vlot waren ze op mekaar ingespeeld. Het moet een fantastisch vertoon geweest zijn, een serie paarden op de weide van een of andere boer en het *snijden* aan de lopende band, om er een ongewone term bij te halen. De familie van De Snijders kent nog immer afstammelingen in Zemst — Laar, o.a. in de wereld van de haarkappers.

Renaat van der Linden.
(vervolg in nummer vijf)

---

(4) Raadpleging van landbouwers in Zemst, o.a. A. Van der Weyden, 66 J.